

Institutionen för humaniora
och samhällsvetenskap
Barn och -ungdomslitteratur
D-uppsats
Juni 2008

Beatrix Potters kaniner - verklighet och fantasi

(Beatrix Potter's rabbits – facts and fiction)

Madeleine Jehpsson
Handledare: Wiveca Friman

Abstract

This master thesis deals with questions concerning facts and fiction in the world of Beatrix Potter's rabbits. The purpose is first and foremost to find the connections between the pet rabbits, that she used as art models, and the rabbits that came to life through her "tales".

The method has been to gather facts through biographic reading, and to analyse Beatrix Potter's rabbit tales, using tools developed by Swedish picture book experts. The rabbit characters are thoroughly examined and so are the settings where the tales take place. Matters concerning Beatrix Potter's painting technique and illustration style as well as her literary and pictorial inspirations are dealt with.

Conclusions are, that the fictive rabbit characters have indeed a lot to do with the fact that Beatrix Potter was interested in natural history and studied animal behaviour and anatomy in detail. For a long time rabbits, both wild and domesticated, were her favourite study objects which provided conditions for her rabbit fantasies. Sprung from her first infant picture book, *The Tale of Peter Rabbit*, there are many "side shows" associated with her name. Peter Rabbit is now immortal but in the hands of others than his creator.

Beatrix Potter, kaniner, kvinnliga barnboksförfattare, bilderboksanalys.

Till minne av Pelle, Nappe, Prins, Nike och Mini tillägnas detta arbete min vän Marie Hallström min brorsdotter Therese och min dotter Ditte. Vi vet alla vilka glädjeämnen och påföljande sorger som följer med att vara hängivna kaninägare.

Förord

Valet av ämne till denna uppsats är på många olika sätt knutet till mig själv som person. Liksom Beatrix Potter fick jag tidigt min första kanin och har också haft innekaniner i vuxen ålder tillsammans med mina barn.

Genom mitt tidigare arbete som förskollärare föddes intresset för barnlitteratur. En bildpedagogutbildning har gett mig ett allt större intresse av konst och bilderboksillustrationer och eftersom jag numera också undervisar engelska i de tidigare skolåren, har engelsk barnlitteratur fått en given plats i mitt dagliga arbete.

Under mina studier i barn- och ungdomslitteratur har jag envist bitit mig fast vid tanken att min magisteruppsats skulle behandla just de yngre barnens litteratur. Bilderboken är en stor och viktig företeelse inom barnlitteraturen och ses i seriösa sammanhang som en egen konstform. Då vi under vår D-kurs särskilt fördjupat oss i engelsk och amerikansk barnlitteraturhistoria blev Beatrix Potter ett naturligt val. Det har berett mig stor glädje att få fördjupa mig i ett författarskap som är både spännande i sig och viktigt för utvecklingen av småbarnsbilderboken.

Att ge sig ut på jakt efter kaniner är inte det lättaste. Som barn hade jag flera otäcka upplevelser då jag trodde att jag förlorat min Pelle för evigt. Att jaga kaniner i böcker är inte så fysiskt påfrestande men ibland har det ändå varit svårt att riktigt få tag i dem. Jag har bokstavligt talat vänt på varje sten och sökt i varje håla. Till sist tror jag att jag fångat in de flesta.

Jag vill tacka min handledare Wiveca Friman och bibliotekspersonalen på mitt lokala bibliotek i Höör för all hjälp och uppmuntran. Min man Bert och min vän Cecilia Olsson Jers har korrekturläst och kommit med nyttiga synpunkter, ni ska också ha tack. Men mest av allt vill jag tacka min kurskamrat och följeslagare i arbetsprocessen Marie- Helene Klementsson för att hon ständigt varit tillgänglig för diskussioner och gett mig de verbala sparkar jag behövt för att komma vidare.

Det är min förhoppning att jag genom denna uppsats ska göra en liten del av den mycket omfattande forskningen kring Beatrix Potters liv, författarskap och konstnärskap mer tillgänglig för den svenska publiken.

Madeleine Jehpsson

Innehållsförteckning

FÖRORD	5
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	6
INLEDNING	7
SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	8
METOD, AVGRÄNSNING OCH DISPOSITION	9
HISTORISK BAKGRUND	10
<i>Den viktorianska tiden: Kvinnor, barn och barnlitteratur</i>	10
LITTERATURÖVERSIKT	13
BIOGRAFISK DEL	17
DEN SANNA SAGAN OM BEATRIX POTTER OCH HENNES KANINER	17
<i>Barndomen: Djurintresset vaknar och kaninfantasierna börjar</i>	17
<i>Ungdomsåren: Beatrix skriver dagbok och har Benjamin som husdjur och studieobjekt</i>	20
<i>Hemmadotter: Miss Potter skriver brev och har Peter som sällskap och modell</i>	24
<i>Karriären börjar: Beatrix Potter målar kaninkort och förhandlar med förlag om bokutgivning</i>	26
<i>Etablerad författare: Beatrix Potter blir allt mer oberoende och skaffar nya kaniner</i>	28
<i>Sagokaninerna börjar leva sina eget liv</i>	30
<i>Egendomsägare och djuruppfödare: Miss Potter blir Mrs Heelis</i>	32
"THE SIDE SHOWS"	34
ANALYSDEL	36
INFLUENSER, OCH ARBETSMETODER	36
<i>Illustrationer</i>	36
<i>Text och språk</i>	39
BILDERBOKSANALYS	40
<i>Ikonotext</i>	41
KANINBÖCKER	41
BILDTEKNIK, FORMAT OCH LAYOUT	42
STORA SAGOBOKEN OM PELLE KANIN	44
<i>Sagan om Pelle Kanin</i>	44
<i>Sagan om Benjamin Kanin</i>	45
<i>Sagan om Flopsys ungar</i>	46
<i>Sagan om Herr Räv</i>	47
PERSONSKILDRINGEN	48
<i>Pelle</i>	48
<i>Benjamin</i>	50
<i>Fru Kanin</i>	51
<i>Gamle Herr Benjamin Kanin</i>	52
<i>Systrarna</i>	52
MILJÖSKILDRINGEN	53
<i>Naturen</i>	54
<i>Trädgården</i>	54
<i>Bostaden</i>	55
DEN RÖDA NÄSDUKEN	56
THE STORY OF A FIERCE BAD RABBIT	57
VERS- PEK- OCH LEKBÖCKER	58
METODISKA REFLEKTIONER	61
DISKUSSION OCH SLUTSATSER	62
KÄLLOR	66
BILAGOR	68
BILAGA 1	68
BILAGA 2	69
BILAGA 3	70
BILAGA 4	71

Inledning

Beatrix Potter (1866-1943) är en av världens mest kända bilderboksförfattare. I över hundra år har generation efter generation av barn runt om i världen kunnat glädjas åt hennes berättelser. De har beundrat hennes mjuka och detaljrika akvareller där djur är djur, även om de ofta bär kläder. Sagolika och ändå så verkliga är de kaniner som ömsom skuttar fram, ömsom går på två ben genom sina äventyr i pastorala miljöer. Beatrix Potter har skrivit om många olika sorters djur, både vilda och tama, men i denna uppsats är det kaninerna som är huvudpersoner.

Peter Rabbit, som på svenska fått namnet Pelle Kanin, är protagonisten i Beatrix Potters allra första och mest berömda bok, *The Tale of Peter Rabbit/Sagan om Pelle Kanin*. Men han är inte bara en påhittad barnboksfigur. Beatrix Potter hade nämligen under många år kaniner som husdjur. En av dessa hette Peter Piper. Han och hans föregångare och efterföljare, fungerade både som sällskap och modeller till den, under ungdomstiden, ofta ensamma Beatrix Potter.

Berättelsen om hur Beatrix Potter från början hittade på sagan om Peter när hon skulle skicka ett brev till en sjuk liten pojke, finns dokumenterad i många biografier. Detta brev som också innehöll illustrationer omarbetades till bokform och blev upptakten till hennes uppskattade författarskap. Det finns dock mycket mer som är intressant att berätta om Beatrix Potters liv och arbete i allmänhet och hennes kaniner i synnerhet.

Under sin livstid var Beatrix Potter ganska tillbakadragen och ville inte stå i rampljuset, men efter hennes död blev det möjligt att titta närmare på allt det hon lämnat efter sig. Det visade sig då att hon under ca femton års tid, och från cirka femton års ålder, skrivit dagboksanteckningar. Dessa var nedtecknade i kod med mycket små tecken.¹

Eftersom Beatrix Potter redan under sin livstid var en erkänd och hyllad barnboksöförfattare, fanns – och finns det fortfarande – ett stort intresse för hennes person. Tre år efter hennes död utgavs den första biografien som skrevs av Margaret Lane.²

Lane lyckades övertala Beatrix Potters man William Heelis att lämna över en hel del biografiskt material, men i många år väntade man sedan på att Leslie Linder skulle lyckas i sitt uppsåt att knäcka dagbokskoden. Till slut gick det och 1966 var han färdig med transkriberingen. Många andra har sedan med hjälp av det material som Lane och Linder tagit fram fortsatt forskningen genom att samla fakta och hitta nytt material. Inte minst insamlandet av

¹ *The journal of Beatrix Potter 1881-1897* transcribed from her code writings by Leslie Linder 1989. Detta är en ny och omarbetad upplaga. Första upplagan kom 1966.

² Margaret Lane 1946 *The Tale of Beatrix Potter* Frederick Warne & Co Ltd London

den enorma mängd brev som Beatrix Potter skrev till både barn och vuxna har haft stor betydelse för att tolka hennes författarskap och konstnärskap i relation till det liv hon levde.³

Beatrix Potters pappa var en hängiven och mycket duktig amatörfotograf, och därför finns det många foton tagna på familj och vänner. Eftersom han också var konstnärligt intresserad sparade han skissböcker och bilder som Beatrix och hennes bror Bertram tecknade och målade. Därmed finns ett digert material att jobba med som forskare.

Trots att det gått mer än hundra år sedan Beatrix Potter gav ut sina första berättelser finns det en ständig efterfrågan på hennes böcker. Men liksom många andra välkända klassiker kommer också dessa ut på marknaden i helt nya skepnader. De bär författarens namn och innehåller helt eller delvis ursprungets text och/eller bilder, men är nya produkter. Ulla Rhedin benämner detta som post mortem-fenomenet.

På denna icke föraktliga men närmast oöverskådliga 'böckernas marknadsplats' befinner vi oss alltså numera i döda, men trots denna besvärande formalitet, fullt aktiva poeters sällskap, som oavbrutet genererar nya titlar. Det skänker ingen större respekt för barnbokens konstnärliga status och annars höga kvalitet; men är naturligtvis ytterst ett ovanligt tydligt och färgsprakande uttryck för vår tids konsumtionssamhälle.⁴

Syfte och problemformulering

Syftet med detta arbete är att genom läsning av biografiska och skönlitterära texter ta reda på sambandet mellan de verkliga och de fiktiva kaninerna i Beatrix Potters liv. Mina frågor blir då:

- Vilken roll spelade de levande kaninerna för tillblivelsen av kaninberättelserna och dess illustrationer?
- Hur var det möjligt att rent praktiskt ha kaniner som modeller i ett viktorianskt hem mitt i London?
- Hur gick Beatrix Potter till väga när hon arbetade med texterna och de mycket detaljerade bilderna?

Jag kommer i min analys av "kaninböckerna" särskilt studera person- och miljöskildringen. Hur framställs de olika kaninpersonligheterna? Vilken betydelse har kläder, rekvisita, exteriörer och interiörer i berättelserna?

Med tanke post mortem-fenomenet kommer jag att titta närmare på vilka Beatrix Potter-böcker som marknadsförs i dag och koppla det till hennes egna idéer och intentioner. Vilka produkter kan man förmoda att hon själv skulle ha godkänt? Vilka faktorer kan ha samverkat för att ge Pelle Kanin och de andra Potterfigurerna deras odödlighet?

³ Judy Taylor, *Beatrix Potter's Letters. A selection*, 1989. och *Letters to Children from Beatrix Potter 1992/2002*

⁴ Ulla Rhedin 2004 *Bilderbokens hemligheter* Alfabeta Anamma s.200. "I döda poeters efterföljd- om post mortem -fenomenet i bilderboksvärlden"

Metod, avgränsning och disposition

Litteraturstudier och bilderboksanalys används som metod för detta arbete. Min avgränsning gäller kaninerna i Beatrix Potters liv och författarskap. Hon har skrivit om och målat många sorters djur men jag har valt att följa i kaninernas spår eftersom det var med *The Tale of Peter Rabbit* som hennes författarskap började. Kaniner finns med i flera av Beatrix Potters berättelser både som huvudpersoner och bifigurer.

Jag inleder kapitlet ”Bakgrund” med en kort historisk tillbakablick på kvinnornas, barnens och barnlitteraturens villkor under den viktoriaiska tid då Beatrix Potter växte upp. Jag ger exempel på författare och litteratur som tydligt har påverkat henne och visar på hur hon som kvinnlig författare och illustratör tog plats i barnlitteraturhistorien. Under ”Litteraturöversikt” presenterar jag de viktigaste biografier och vetenskapliga arbeten som skrivits om henne och hennes författarskap.

Efter letande i tillgängligt material redovisar jag i en biografisk del de fakta som jag funnit om hennes verkliga kaniner och hur de fiktiva kaninerna kom till. I någorlunda kronologisk ordning berättar jag med hjälp av citat och referat vad jag anser vara den sanna sagan om Beatrix Potter och hennes kaniner.

I många av de biografier och specialböcker som skrivits om Beatrix Potter finns fragmentariska citat från hennes dagbok och brev som hon skrivit. Jag har valt att gå direkt till källan när det varit möjligt och att göra längre citat. Jag menar att det ger en upplevelse av att höra Potters egen röst samt visar hur hon använde text och språk utanför de skönlitterära berättelserna.

I analysdelen behandlar jag de fem skönlitterära berättelser som har kaniner som viktiga karaktärer och anknyter till andra Beatrix Potterböcker där kaniner finns med. Före själva analysen ger jag lite fakta om den valda skönlitteraturen och Beatrix Potters influenser och arbetsmetoder. Därefter gör jag en bilderboksanalytisk läsning.

I Maria Nikolajevas bok *Bilderbokens pusselbitar*⁵ finns de analysredskap kring personskildringar och miljöbeskrivningar som jag använder mig av. Jag kommer också att använda Ulla Rhedins avhandling *Bilderboken, på väg mot en teori*⁶ och hennes bok *Bilderbokens hemligheter*⁷. Båda forskarna använder begreppet ikonotext⁸ för den syntes av ord och bilder som varje bilderbok består av och det är så jag i första hand läser böckerna. Jag har valt att

⁵ Maria Nikolajeva 2000 *Bilderbokens Pusselbitar* Studentlitteratur Lund

⁶ Ulla Rhedin 2001 *Bilderboken - på väg mot en teori* Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 45, Alfabeta Bokförlag AB Stockholm ny reviderad upplaga. Första upplagan 1992

⁷ Ulla Rhedin *Bilderbokens hemligheter* 2004 Alfabete Bokförlag Ab Stockholm

⁸ Myntat av Kristin Hallberg i artikel från 1982 och förklaras närmare i analysdelen. Se vidare förklaring i analysdelen s. 40.

inte göra en fullständig bilderboksanalys, utan i stället koncentrerar mig på några utvalda delar. Dessa är format och layout, personskildring och miljöskildring.

Efter analysen av de ursprungliga kaninböckerna kommer jag att presentera en bok med barnverser, som sammanställts efter Beatrix Potters död, och några ”lekböcker” på temat ”Pelle Kanin” för att sedan kunna koppla dessa till post mortem - diskussionen.

I kapitlet ”Diskussion och slutsatser” ska jag svara på de frågor jag ställt och knyta ihop de olika delarna av uppsatsen.

Historisk bakgrund

Den viktorianska tiden: Kvinnor, barn och barnlitteratur

Drottning Victoria (1819-1901) regerade från det att hon vid arton års ålder 1837 tillträdde den engelska tronen till dess att hon dog, 1901. Under hennes regering skedde stora framsteg i det brittiska samhället inom många områden. Det brittiska imperiet hade sin storhetstid och industrialismen blomstrade. Skolväsendet utvecklades och läs- och skrivkunnigheten blev allmän. Framstående författare kunde bli riktigt berömda och trycktekniken utvecklades så att det blev möjligt att göra fina bilderböcker och tidskrifter. Det sägs ibland att barndomen blev uppfunnen under den viktorianska tiden. Helt klart ökade intresset att illustrera för barn, vilket också på sikt gjorde att böcker avsedda för barn fick allt högre kvalitet.

Att teckna och måla hade länge ansetts som en acceptabel sysselsättning för kvinnor från överklassens och övre medelklassens familjer. Det fanns få yrken en kvinna från bättre familj kunde försörja sig på om fadern dog eller familjen av någon anledning fick det dåligt ställt. Att ta anställning som guvernant eller syssla med konst kunde vara en väg att gå.

I mitten av 1800-talet öppnade ”The Royal Academy of Art” sina dörrar även för kvinnliga elever.⁹ Många små flickor och unga kvinnor fick – både i hemmet och olika skolor – utbildning i teckning och akvarellmålning. Detta var gynnsamt för tillväxten av nya illustratörer. Glädjande nog domineras barnboksillustrationshistorien inte enbart av män. Kate Greenaway¹⁰ är ett lysande exempel på detta. Kvinnornas roll i samhället förändrades också under den viktorianska tiden, och gradvis fick kvinnorna större frihet och rättigheter.

Den växande och alltmer litterata medelklassen hungrade efter kunskap och var angelägen om att köpa böcker till sina barn. De som satsade på barnböcker kunde tjäna en hel del pengar. Edmund Evans, en duktig färggravör, lyckades knyta till sig de allra bästa illustratörer.

⁹Historik om kvinnliga illustratörer, <http://www.ortakales.com/illustrators/>

¹⁰ Kate Greenaway (1846-1901) Hennes och fler biografier över kvinnliga illustratörer finns på webbplatsen; Woman Children's illustrators <http://www.ortakales.com/illustrators/>

terna och gjorde deras arbete stor heder. Han fick senare också äran att trycka Beatrix Potters fina akvareller.

I och med att allmänna lånebibliotek började inrättas fick alla samhällsklasser så småningom tillgång till böcker av god kvalitet. I början kom utvecklingen av barnlitteraturen framförallt medel- och överklassens barn till del. De fattiga barnen fick arbeta hårt bland annat i gruvor och fabriker, medan de rika hade tid att leka med fina leksaker och att läsa.

De välbeställdas barn befann sig i en mycket skyddad men avskild värld. De skulle synas men inte höras och förpassades med lätthet till barnkammaren när de inte var önskvärda i de vuxnas sällskap. Denna barnens särskilda plats låg ofta på husets översta våning. Där fick de också äta sina måltider tillsammans med en barnjungfru. I köket fanns tjänstefolket och dit hade barnen för det mesta inte tillträde. Pappan gick ofta till sin ”klubb” och mamman hade fullt upp att styra hushållet med flera anställda.

Många engelska barn uppfostrades till stor del av andra än sina föräldrar. Guvernanter anställdes för att undervisa små barn och flickor, medan pojkar när de blev stora nog ofta skickades i väg till fina internatskolor.¹¹

De rika barnen hindrades ofta i sin fria lek genom att de var fint klädda och inte fick smutsa ner sig. I Christina Björks och Inga-Karin Erikssons bok *Sagan om Alice i verkligheten* kan man läsa om de viktorianska överklassbarnens villkor och deras fina kläder.¹²

Hela den viktorianska familjen träffades mest på helger och semestrar. Det var populärt att göra utflykter till havet och resa iväg till hus på landet om man annars bodde i stan. Man gick på söndagspromenader i parker, gärna djurparker, eller gick på tivoli och museer.

Den stränga uppfostran av barnen började så småningom lättas upp, och barndomen sågs som en tid då man skulle uppleva allt som var trevligt, vackert och bekymmersfritt. Att fly i en rolig eller spännande bok var en bra sysselsättning. Sagans och fantasins värld fick extra hög status om den var illustrerad av en känd och duktig konstnär. Walter Crane, Randolph Caldecott och Kate Greenaway var redan skickliga och erkända illustratörer när de gav sig i kast med barnböcker. De kom också att tjäna en hel del pengar på detta arbete. Från 1865 och fram till sekelskiftet kom dessa tre att lysa som klara stjärnor på bilderbokshimlen sedd från båda sidor Atlanten.

De engelska barnen kunde så småningom frossa i vackra bilderböcker. Sagor, bildalfbet och samlingar av barnramsor var tacksamma att illustrera. Beatrix Potter hade som barn möjlighet att ta del av både sagor och bilder av hög kvalitet, och vid sekelskiftet blev hon

¹¹ Herbert Tingsten *Viktoria och viktorianerna* 1965 s.36-37 Bokförlaget Aldus/Bonniers Stockholm

¹² Christina Björk och Inga-Karin Eriksson *Sagan om Alice I verkligheten* 1993 Rabén & Sjögren s.35-36

själv, i gott sällskap med Arthur Rackham, en av de nya välkända bilderboksillustratörerna. De arbetade båda med milda akvarellfärger men hade var och en sin personliga stil. Lyckosamt för båda kom också just då trefärgstrycket med halvtoner i bruk och det var särskilt lämpligt för reproduktion av akvareller. Beatrix Potter kände till den nya metoden och på hennes begäran trycktes redan den första upplagan av *The Tale of Peter Rabbit* 1902 på detta sätt av Edmund Evans. Man använde kopparplåtar för fotogravering i stället för som tidigare träblock eller litosten.¹³ De nya böckerna var mycket vackra och eftertraktade. Äldre sagoböcker blev föremål för nytryck med nya illustrationer.

Beatrix Potter utgav sina första böcker när den viktorianska tiden officiellt var slut, men hon var själv i allra högsta grad uppfostrad som ett viktorianskt barn och hade tränat upp sin konstnärliga skicklighet i många år innan hon publicerade sin första bok.

Som barn och ung vuxen hade Beatrix Potter kommit i kontakt med fabler, sagor och barnböcker som handlade om djur som agerade och tänkte som människor.

Fabeln utvecklades som genre under 1700-talet men har sina rötter i antiken. Redan på 400-talet f Kr skrev greken Aisopos de första fablerna. I dessa antika fabler framställs de förmänskligade djuren enligt ett visst mönster där djuren representerar olika mänskliga egenskaper. Det modiga lejonet och den listiga räven är vedertagna begrepp än i dag.¹⁴

Alice i Underlandet av Lewis Carroll kom ut 1865 och i hans berättelse förekommer många talande djur. Särskilt viktig är den vita kaninen som har väldigt bråttom och förvarar sin klocka i en västficka. Från Amerika kom Joel Chandler Harris¹⁵ åtta böcker med ”svarta” folksagor 1896. De berättas av den färgade mannen Onkel Remus och nästan hälften av dem handlar om Bror Kanin¹⁶ en slug liten rackare som ofta lurar Bror Räv. Dessa litterära kaninpersonligheter blev föremål för många av Beatrix Potters kaninfantasier på bild, redan innan hon på allvar började arbeta med sina egna bilderböcker.

Svenska bilderboksforskaren Ulla Rhedin tillskriver i sin avhandling *Bilderboken - på väg mot en teori*¹⁷ Beatrix Potters böcker hög status som stilbildare och föregångare för dagens småbarnslitteratur. Rhedin menar att Beatrix Potter utvecklade det påklädda djuret, som varit populärt länge i skämt - och karikatyrssammanhang, till att bli ett uttalat småbarnsmotiv. Hon menar vidare att: ”Innehållsmässigt och stilmässigt har *Sagan om Pelle Kanin* dessutom

¹³ Judy Taylor *That Naughty Rabbit, Beatrix Potter and Peter Rabbit* 2002 s. 33 s. 88

¹⁴ Lena Kåreland *Möte med barnlitteraturen* 2001 Natur och Kultur s. 28

¹⁵ Harris var journalist med europeisk bakgrund.

¹⁶ På amerikanska kallas kaninen Brer Rabbit. Berättelserna kom ursprungligen från Afrika med slavarna. De grundade sig på djurmyter från hembygden. Harris böcker utgavs mellan 1896 och 1918 och ungefär tjugo av dem översattes på 40-talet till svenska. Nu finns bland annat en modern bearbetning av Julis Lester och Jerry Pinkneys översatt till svenska. *Sagor om Bror Kanin* 1987

¹⁷ Ulla Rhedin *Bilderboken- på väg mot en teori* 2001 Alfabeta, andra reviderade upplagan s.65

kommit att bli en prototyp för en hel genre påkläddadjur-böcker och för småbarnsbilderböcker i allmänhet.”¹⁸ Från 1901 då den första, privat utgivna upplagan av *The Tale of Peter Rabbit* kom ut, och fram till 1918, gjorde Beatrix Potter 23 böcker i en serie som tillsammans kallas ”The Peter Rabbit Books”

I *Beatrix Potter, Writing in Code* tar Daphne Kutzer upp förutsättningarna för kvinnliga författare i början av 1900 talet:

Women novelist by Potter’s time had become at least somewhat respectable and sometimes admired figures in the literary world. It was still difficult for a woman novelist to make a living and to gain respect through her writing, but it was not impossible and there were numerous role models to follow.¹⁹

Litteraturöversikt

Det finns till dags dato inget biografiskt material om Beatrix Potter på svenska.²⁰ Hon nämns däremot som en del av barnlitteraturhistorien i olika översiktsverk. Både Ulla Rhedin och Maria Nikolajeva har hennes böcker som exempel i sina teoretiska kapitel. Några akademiska uppsatser på svenska har jag inte kunnat finna.

Det har skrivits en mängd biografier om Beatrix Potter på engelska och den första som författades av Margret Lane kom ut redan 1946 med titeln: *The Tale of Beatrix Potter*. Boken innehåller förutom en varm och personligt berättande text, en del separat lagda svartvita fotografier, ett par färgplanscher från barnböckerna och en fullständig kopia av det ursprungliga illustrerade brevet om Pelle Kanin till unge Noel Moore.²¹ Denna allra första biografi är unik på så sätt att Lane skrev den så snart efter Potters död. Som underlag hade hon bland annat personliga intervjuer med hennes man Mr Heelis och många andra personer som stått Beatrix Potter nära.

Efter hand kom det både fler biografier och en hel del specialböcker. Leslie Linder lyckades 1958 dechiffrera koden i Beatrix Potters dagbok och första upplagan av *The journal of Beatrix Potter 1881-1897* kom ut 1966. Sedan Linder blivit färdig med transkriptionen fortsatte han sin forskning med insamlande av nytt material, vilket 1971 resulterade i att han kunde sätta sitt namn under ett mycket omfattande verk: *A History of the Writings of Beatrix Potter*.²² I den kan man läsa om allt som Beatrix Potter skrivit, både utgivet och ej tidigare utgivet material. En del berättelser som inte publicerats förut finns här med i sin helhet.

Lane reviderade 1986 sin biografi genom att lägga till små stycken här och var som hänvisade till dagboken. Hon behöll samma titel: *The Tale of Beatrix Potter*, vilket är lite förvir-

¹⁸ Ulla Rhedin 2001 s. 66

¹⁹ M. Daphne Kutzer 2003 *Beatrix Potter, Writing in Code* Rutledge New York s.30

²⁰ Maj 2008

²¹ Detta brev låg till grund för den första boken om Pelle Kanin och behandlas utförligare i kapitlet ”Den sanna sagan om Beatrix Potter” - Hemmadotter: Miss Potter skriver brev och har Peter som sällskap och modell.

²² Leslie Linder 1971 *A History of the writings of Beatrix Potter, including unpublished work* Frederick Warne & Co Ltd London

rande när man nu söker efter material. 1978 kom hon dock ut med en helt omskriven biografi. Den nyare biografien fick titeln *The Magic Years of Beatrix Potter*.²³ Den är mer omfattande än den förra och har fler bilder, både svartvita och i färg, integrerade med texten. Den mest påtagliga skillnaden mellan Lanes båda biografier är att Beatrix Potters konstnärskap särskilt lyfts fram i den senare. Det finns många teckningar och målningar som visar hennes utveckling från tidig barndom och fortsatt fram genom livet.

Judy Taylor skrev en biografi 1986 med titeln: *Beatrix Potter - Artist, Storyteller and Countrywoman*²⁴ och året efter kom hon ut med en bok som tematiskt behandlar allt som har med tillblivelsen av *The Tale of Peter Rabbit* att göra. Dess titel är: *That Naughty Rabbit, Beatrix Potter and Peter Rabbit*.²⁵

Judy Taylor har också i *Beatrix Potter's Letters* och *Letters to Children from Beatrix Potter*, sammanställt ett stort urval brev skrivna av Beatrix Potter själv. Dessa brev är tillsammans med dagboken en skatt att ösa ur när man vill ha Beatrix Potters egna ord att luta sig mot i sin forskning. I den först nämnda är många av breven adresserade till Norman, yngste sonen i förläggarfamiljen Warne, och visar bland annat Beatrix Potters stora engagemang i frågor rörande detaljer i både text och bild vid tillblivelsen av varje ny bok. I den senare får man en uppfattning om vilken betydelse kontakten med barnläsarna hade för Beatrix Potter.²⁶

I 'So I shall tell you a story...' ²⁷ har Judy Taylor sammanställt ett urval av de oändliga artiklar och essäer om Beatrix Potter som hon samlat. Antologin presenterar berättelser om "möten" med Beatrix Potter vilka haft stor betydelse för de olika författarna.

Senaste biografien, utgiven 2007, *Beatrix Potter A life in Nature* är skriven av Linda Lear "Professor of Environmental History".²⁸ Enligt en recension av Irene Whalley är boken med sina 606 sidor mycket omfattande, genomarbetad och intressant, men också ganska massiv att läsa.²⁹ Den innehåller illustrationer, men de är hopsamlade till fyra grupper med åtta i varje och bjuder därför inte läsaren så mycket paus i den kompakta texten. Mer än hälften av boken behandlar Beatrix Potters senare liv då hon ville bli kallad Mrs Heelis. Titeln på boken och Lears yrkestitel ger en antydning om var tyngdpunkten ligger, nämligen i naturen. Whalley

²³ Margaret Lane 1978 *Magic Years of Beatrix Potter* Frederick Warne & Co Ltd London

²⁴ Judy Taylor *Beatrix Potter Artist Storyteller and Countrywoman* Frederick Warne Penguin Books Ltd, London 1987

²⁵ Judy Taylor blev 1981 förlaget Frederick Warnes Beatrix Potterexpert. Hon blev bland annat rådgivare i frågor rörande utvecklingen av produkter med anknytning till böckerna.

²⁶ Judy Taylor *Beatrix Potter's Letters: A Selection* Frederick Warne 1989 och *Letters to Children from Beatrix Potter* Frederick Warne 1992

²⁷ Judy Taylor 'So I shall tell you a story...' *encounters with Beatrix Potter, selected and introduced by*, Frederick Warne

²⁸ Linda Lear *Beatrix Potter A life in Nature* 2007 Allan Lane, London ISBN 9780713995602

²⁹ The Beatrix Potter Society Newsletter No.104, April 2007 s.12-13

rekommenderar den inte som den första biografien att läsa om Beatrix Potter utan tror att Taylors *Beatrix Potter-Artist, storyteller and Countrywoman* kommer att hålla ett tag till som bästa introduktion. Min uppfattning sammanfaller med Whalleys. Boken är faktaspäckad men ganska charmlös. Sida upp och sida ner redovisas detaljer kring allt som Potter gjort i sitt liv och fakta om personer som på olika sätt haft med henne att göra.

Jag har funnit fyra mycket fina böcker som har inriktat sig speciellt på Beatrix Potters bildkonst och innehåller många vackra färgplanscher. *Beatrix Potter 1866-1943, The Artist and Her World* utgavs i samband med en Beatrix Potterutställning på Tate Gallery i London 1987/88.³⁰

I *The Art of Beatrix Potter*³¹ har amerikanska Ann Carroll Moore skrivit ett förord där hon på ett mycket personligt sätt berättar om sina två besök hos Beatrix Potter i Sawrey, Ambleside, 1921 och 1937. Bilderna är samlade på olika teman men förutom förordet finns ingen annan text än de korta bildtexter som hör till varje bild. Även *Beatrix Potter's Art*³² är en konstbok men med ett förord som introducerar Potters förhållande till konsten såsom bakgrund, influenser, teknik, stil, komposition, design, och val av objekt. I *A Victorian Naturalist- Beatrix Potter's drawings from the Armit Collection* finns nästan uteslutande naturalistiska bilder föreställande svampar, blommor och arkeologiska föremål.³³

*Beatrix Potter 1866-1943, The Artist and her World*³⁴ utgavs i samband med en Beatrix Potter- utställning på Tate Gallery i London 1987/88. Den sistnämnda har ett större textmaterial med biografisk anknytning men också mycket bilder. Alla fyra böckerna tillsammans visar den enorma mångsidighet som Beatrix Potter hade i sitt bildkonstnärskap. Här finns exempel på närstudier av djurdetaljer som hon gjort med hjälp av mikroskop, avbildade föremål från museer, detaljerade planscher av svampar och växter, exempel på skisser av landskap, exteriörer, interiörer, och inte minst kaniner och andra djur. Allt detta, som man inte kan uppfatta enbart genom att titta på illustrationerna i hennes bilderböcker, visar att hon var en mycket skicklig och enormt produktiv konstnär.

Eftersom Beatrix Potters liv är noga utforskat, skiljer sig upplägget av biografierna inte så mycket åt när de berättar om hennes liv, förutom att de är mer eller mindre detaljerade. De

³⁰ Judy Taylor, 1987, *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World* Frederick Warne with the National Trust, Penguin Group London

³¹ Anne Carroll Moor *The Art of Beatrix Potter* Frederick Warne & Co Ltd London Fourth edition 1966

³² Stevenson Hobbs; 1989 *Anne Beatrix Potter's ART Paintings and drawings selected and introduced by* Fredrick Warne, Penguin Group London

³³ Eileen Jay, Mary Noble och Anne Stevenson Hobbs, 2002 *A Victorian Naturalist Beatrix Potter's Drawings from the Armit Collection* Frederick Warne, Penguin Group London, Första upplagan 1992

³⁴ Judy Taylor, 1987 *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World* Frederick Warne with the National Trust, Penguin Group London

berättar något om familjens härkomst, hur de levde i London och på semestrarna, sedan om hennes karriär som författare och slutligen om hennes år som fårfarmare i The Lake distrikt. Det så mycket material, både text och bild, och hon hade så många olika talanger och intressen under sin livstid, att det ständigt går att hitta nya infallsvinklar och teman som visar på olika sidor av författar- och konstnärskapet. Här följer några exempel på seriösa studier.

För den som verkligen vill fördjupa sig finns analytiska tolkningar av Beatrix Potters liv sett genom hennes arbete. Flera är gjorda av amerikaner. Ruth K Mac Donalds *Beatrix Potter* utger sig för att vara den första kritiska studien, i bokformat, av Beatrix Potters texter. Mac Donald är professor i engelska vid New Mexico State University och ger verkligen en del nya perspektiv som komplement till biografierna.³⁵

Dr. Alexander Grinstein professor i klinisk psykiatri vid medicinska universitetet i Detroit har skrivit *The Remarkable Beatrix Potter*. Han analyserar med Freuds teorier Beatrix Potters skönlitterära texter kopplat till hennes liv.³⁶

M.Daphne Kutzer, professor i Engelska vid State University of New York, gör sin analys av Potters arbete utifrån ett politiskt och socialt perspektiv i sin bok *Beatrix Potter, Writing in Code*. Boken som utgavs 2003 har, trots att den är ganska tunn och förhållandevis lättläst, ett komplext och mycket intressant innehåll. Här finns också förutom bibliografin en litteraturlista, ”Works about Beatrix Potter” som kan leda andra forskare vidare.³⁷

Som så många andra berömda författare har även Beatrix Potter ett eget ”sällskap”, The Beatrix Potter Society.³⁸ Som medlem får man varje kvartal ett medlemsblad och vartannat år ger sällskapet ut en bok med nyskrivet material. Beatrix Potterforskare från hela världen är medlemmar. Sällskapet har en egen hemsida via vilken man kan söka medlemskap och kontakter. Det finns för övrigt väldigt många hemsidor som på olika sätt har anknytning till Beatrix Potter. Dessa tillhandahåller mer eller mindre omfattande biografier och fakta om Beatrix Potter och produkter som säljs i hennes namn. Victoria & Albert museum som har en stor Pottersamling har en hemsida via vilken man kan få seriösa kontakter.³⁹

Filmen ”Miss Potter” hade hösten 2007 Sverigepremiär. Renée Zellweger spelar huvudrollen som Beatrix Potter i denna mycket vackra och romantiska skildring av hennes tragiska kärlekssaga med förläggaren Norman Warne. Man får följa Beatrix Potter från den tid då hon börjar arbeta med sina böcker fram hennes möte med sin blivande make William Heelis, med

³⁵ Ruth K Mac Donald 1989 *Beatrix Potter* Twayne Publishers Boston

³⁶ Alexander Grinstein 1995 *The remarkable Beatrix Potter*, International universities press. Inc. Madison Connecticut

³⁷ M. Daphne Kutzer 2003 *Beatrix Potter, Writing in Code* Routledge New York

³⁸ <http://www.beatrixpottersociety.org.uk>

³⁹ <http://www.vam.ac.uk>

återblickar till barndomen. Filmen slutar lyckligt med att hon finner kärleken igen och bosätter sig i det vackra Cumbria, men för den som noga läst ovan nämnda biografier finns det irriterande nog många detaljer som inte stämmer.

Jag ger nedan min egen version av Beatrix Potters liv baserat på hennes brev och dagboksanteckningar, biografier, konstböcker samt artiklar på olika teman. Det är en biografisk sammanfattning med särskilt kaninperspektiv, vilken är tänkt att finnas som bakgrund till den analys av hennes kaninböcker som sedan följer.

Biografisk del

Den sanna sagan om Beatrix Potter och hennes kaniner

Barndomen: Djurintresset vaknar och kaninfantasierna börjar

Beatrix Potter föddes den 28e juli 1866 och uppfostrades som ett typiskt viktorianskt barn, det vill säga, under sina tidiga år ganska avskilt från sina föräldrar. Hennes barnkammare låg på fjärde våningen i det stora Londonhuset i Kensington, Bolton Gardens 2. Där togs hon under hela sin uppväxt om hand av barnsköterskor och guvernanter.

Föräldrarna tillhörde övre medelklass och levde gott på tidigare generationers efterlämnade kapital. Pappan var advokat men arbetade inte särskilt mycket och hade därför tid över att odla andra intressen. Han var medlem i flera herrklubbar i London och följde med vad som hände i politiken. Som hängiven och skicklig amatörfotograf fick han intressanta uppdrag, men passade också på att fotografera sin familj. Mamman var ansvarig för hushållet som hade många anställda. Det sociala livet för en husmor innebar också att åka i väg på och ta emot visiter.

Beatrix var ett mycket ensamt barn som sällan träffade kamrater eller ens sina jämnåriga kusiner. Föräldrarna var överbeskyddande och ville slippa smitta och dåligt inflytande från andra barn. Bristen på lekkamrater gjorde henne blyg och tillbakadragen men hon blev också duktig på att sysselsätta sig själv och hon fick sagoböcker, dockor och vattenfärger att använda redan från tidig ålder. Den första barnsköterskan berättade gärna sagor om feer, och när Beatrix lärt sig läsa fick hon tillgång till husets bibliotek med fina faktaböcker och annan god litteratur. Efterhand som hon blev äldre fick hon allt bättre kontakt med sin pappa medan relationen till mamman förblev kylig.

När Beatrix var nästan sex år gammal fick hon en bror, som så småningom blev både lekamrat och god vän. De hade flera trevliga barndomsår tillsammans innan han skickades i väg till "boarding school". Särskilt glada var barnen när de fick tillbringa sommarmånaderna på landet och kunde vistas i naturen hela dagarna. Familjen hälsade ofta på hos farmor och

farfar som hade egendomen Camfield Place i Hertfordshire och hyrde dessutom under många år sommarhus i Skotland.

Beatrix hade ett enormt intresse för djur, och när hon hade varit ute i naturen släpade hon med sig hem alla hon kunde hitta, döda eller levande, studerade dem noga, skissade och målade av dem. Brodern Bertram deltog villigt i aktiviteterna. Judy Taylor berättar i sin biografi *Artist Stotyeller and Countrywoman* om barnens underbara och magiska somrar i Dalguise.⁴⁰

Tolv års sommarvistelse på samma ställe påverkade barnen Potters naturintresse. Familjen gav sig i väg på semester med hela sitt hushåll och stannade borta från London i ungefär tre till fyra månader åt gången. När Beatrix var sjutton år var huset inte längre tillgängligt. Tillsammans med sin bror hade hon vid det laget skaffat sig goda kunskaper om den flora och fauna som fanns i omgivningarna. Barnen samlade in allt de kunde finna, växter, svampar fågelägg, fjärilar ormskinn, mm. Döda djur som de fann blev ibland kokta för att de skulle kunna bevara och undersöka skeletten. Levande djur fångades och hölls i burar.

Båda barnen var också duktiga på att teckna, men Beatrix undvek så långt det var möjligt att teckna människor. Det var djur och växter som hon tränade på och därmed blev skickligast på att gestalta. Eftersom både Beatrix och Bertram tidigt hade fått undervisning i akvarellmålning, var det också en konst de använde sig av för att dokumentera sina naturfynd i skissböckerna. En del av dessa finns bevarade, och man kan se att kaniner var ett av Beatrix tidiga favoritobjekt.

Båda föräldrarna, men särskilt fadern, var intresserade av konst så barnens tecknande och målning blev troligtvis uppmuntrat en hel del. Det fanns i alla händelser tillgång till pennor, vattenfärger och papper. Mamman hade som ung ägnat sig åt att måla akvarell medan pappan helst tecknade och fotograferade.

Även i stan hade barnen djur. Bolton Garden hade en ganska stor trädgård där man kunde ha kaninbur och där hade man även möjlighet att då och då valla en kanin i koppel. I och med att ett ansenligt menageri förekom även inne i Londonhuset på vintern hade Beatrix tillgång till modeller året runt.

Joyce Irene Whalley berättar att syskonens val av djur på sina respektive bilder, visar att Beatrix hade intresse för de små, och lite mer vänligt sinnade, djuren som kaniner och möss, medan hennes bror t.ex. målade sin nötskrika som var betydligt mer svårhanterad men trots detta fick följa med på olika resor. Kaniner var alltid favoritmodeller, vilket Whalley påpekar

⁴⁰ Taylor s.22-26

att man kan se på de fina kaninstudier som Beatrix gjorde i tonåren. Hennes konstnärliga förmåga höll på att utvecklas och hon hade tränat mycket.⁴¹

Barndomens djurintresse fortsatte upp i vuxen ålder för både bror och syster men deras mamma var inte alltid så glad åt husdjuren. I en dagboksanteckning från 1892 då Beatrix var 26 år kan man läsa:

Birnam 1892

Friday, October 14th. – Bertram went away to Oxford on the morning Fri. 14th. with the Jay crammed into a little box, kicking and swearing. Mamma expressed uncharitable hope that we might have seen the last of it.

There was a great clean, and a final turning out of little scraps of stale meal and screws of paper hidden in corners. It is an entertaining, handsome bird, but unsuitable for the house.⁴²

Att syskonens intresse för djur och natur gick vida över det som barn och unga brukar visa får man veta av ett brev där Bertram, i svar på ett brev från systern, går så långt att han ber henne avliva och stoppa upp ett ovanligt exemplar fladdermus som inte trivdes i fångenskap. Genom citatet nedan kan man anta att de tillsammans ägnat sig åt liknande aktiviteter tidigare.

I think it would be almost wrong to let it go, as we might never catch another of that kind again. If he cannot be kept alive as I suppose he can't, you had better kill him, & stuff him as well as you can. / - - - / moreover, Bertram reminds Beatrix to measure the animal carefully before she stuffs it, and he goes into considerable detail about the actual stuffing itself. No wonder they both fitted in to the life of breeders and farmers when they grew up.⁴³

Beatrix och Bertrams osentimentala och naturalistiska intresse för djur kan härledas till livet på landet som också med all säkerhet innehöll både jakt och slakt. Djurens vilda liv var spännande men både vilda och tama djur var också föda till människor och det var så småningom som uppfödare och lantbrukare båda fann sig tillrätta i tillvaron.

Rut K Mac Donald menar att Beatrix Potter som barn av oförstånd behandlade vilda djur på ett sätt som inte visade tillräcklig respekt för deras naturliga behov. Men hon är mycket kritisk mot att hon som äldre fortsatte att fånga in vilda djur för att försöka få dem till tama husdjur. Ibland resulterade detta i att djuren blev sjuka. Trots att Beatrix Potter förstod att människofödan inte alltid var bra för djuren tvekade hon inte att också ge dem människomedicin. Mac Donald menar att detta beteende fortsätter mot bättre vetande och påstår att hennes benägenhet att göra våld på naturen var uttryck för ett behov att kontrollera sin omgivning.

⁴¹ ⁴¹ Joyce Irene Whalley 1987 ”The young artist and early influences” *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World* s.42

⁴² Beatrix Potter *The Journal* 1989

⁴³ Joyce Irene Whalley “The young artist and early influences” *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World* 1987 s42

När och hur Beatrix fick sina första kontakter med kaniner har jag inte kunnat finna men det finns ett fotografi av henne och en kusin där hon håller i en vit leksakskanin. Hon ser ut att vara ungefär fem år.⁴⁴

Man får förmoda att det var vanligt med kaniner både i bur och vilt tillstånd på den engelska och skotska landsbygden där barnen Potter tillbringade sina somrar. Säkert förekom också både kaninragu och kaninpaj på menyn även hos familjen Potter. Beatrix tidiga skisser visar, som jag nämnt förut, att kaninerna var ett favoritobjekt. Det finns en speciell bild som hon tecknade när hon var nio år. Den föreställer elva kaniner som är påklädda och ser ut som människor med kaninhuvud. Det är vinteraktiviteter på gång med bland annat kälke och sparkstötting. En misstanke från forskarhåll om att Beatrix kopierat bilderna från en sagobok har inte kunnat verifieras. Men oavsett om hon kopierade eller ej kvarstår det faktum att hon valde att teckna och måla detta motiv. Därmed vet man att påklädda kaniner som senare skulle komma att bli hennes signum fanns i fantasibilder redan 1876 då denna ritbok är daterad.⁴⁵

William Gaskell, en nära vän till familjen skriver i ett brev till den unga Beatrix efter det att han besökt dem i Dalguise år 1877; att han sett en kanin som påminde honom om Tommy och hoppas att han äter och mår bra. Beatrix var då elva år.⁴⁶

Ungdomsåren: Beatrix skriver dagbok och har Benjamin som husdjur och studieobjekt

När Beatrix var femton år började hon skriva dagbok. Hon skrev den i kod och med miniatyrskrift. Troligtvis var det ett sätt att markera sin självständighet och ha något privat. Hon behövde veta att hennes mamma inte kunde kontrollera allt.

Dagboken var aldrig avsedd att läsas av någon annan än henne själv, men när vi nu kan göra det, får vi möjlighet att bekanta oss med en ung kvinna på väg att bli författare. Alldagliga händelser varvas med naturbeskrivningar, porträtt av människor hon mött och politiska händelser. Hennes sinne för detaljer och en viss humor visar sig tidigt. Man kan finna en hel del anteckningar som berättar om kaninen Benjamin Bouncers upptåg. Beatrix hade ett stort intresse för sitt husdjur och använde honom flitigt som modell.

I olika konstböcker och biografier har specifika bilder pekats ut som studier av Benjamin. Det har dock visat sig när jag försökte undersöka saken närmare att författarna inte har belägg för detta. Bilderna har inte ursprungligen varit daterade och försedda med hans namn.

Det finns en mycket välgjord bild av en liggande kanin, *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World* Denna anses ovanligt bra för att vara målad av en fjortonåring. I bildtex-

⁴⁴ Margaret Lane 1946 s.37 pl.5 Bilden är inte daterad.

⁴⁵ *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World*. s.38

⁴⁶ Judy Taylor *That naughty rabbit- Beatrix Potter and Peter Rabbit* 1987

ten står det: "Study of a rabbit (probably Benjamin Bouncer), 1880." Det är dock inte troligt att hon hade Benjamin redan då, eftersom han nämns i dagboken sista gången 1892 och i så fall skulle ha uppnått en ålder av minst 12 år. Det kan ha varit Tommy eller en helt annan kanin.⁴⁷

Förutom nämnda bild har två andra, mycket fina kaninporträtt har dragit till sig min uppmärksamhet. De anger modell och årtal som inte verkar stämma med andra fakta. Judy Taylor är förbryllad och svarar mig i ett mejl att mer forskning behövs. Hon skickar mina frågor vidare till Emma Laws som är "Frederick Warne Curator of Children's Literature" på Victoria & Albert museum i London.⁴⁸

Svaret därifrån är att jag gör rätt i att ifrågasätta dessa fakta. Linder som donerat bilderna har enligt henne skrivit årtal som man inte ifrågasatt, och därmed har overifierade uppgifter blivit till bildtexter i böcker som utger sig för att vara faktabaserade. För att reda ut det måste man veta när bilden är målad, och när hon hade respektive kanin, det vill säga, också hur gamla de blev. Detta är inte helt lätt även om man kan finna vissa ledtrådar.

Beatrix påpekar i följande brev till tidningen *The Field* att Peter, som hon hade efter Benjamin, nådde den aktningsvärda åldern av nio år och att hon hört talas om kaniner som blivit fjorton. Eftersom hon skriver att Benjamin dog i förtid är det troligt att han blev yngre än Peter.

To *The Field*

(published 11 January, 1902)

TAME HARES. – I read your correspondent, Mr. Whittaker's account of a tame white hare with great pleasure. The habit of tucking the forepaws backwards under the fur, and lying upon them when cold, is common to rabbits as well as to hares. For many years in a London House, I kept a Belgian rabbit (to bucks in succession), and they often went to sleep in that attitude. Both were fond of the fire, and one used to lie inside the fender; I have even seen him asleep under the grate on the hot ashes when the fire had gone out. Your correspondent does not mention whether his hare has the ludicrous habit of rubbing his chin on object in order to show contempt. For instance, upon his own reflection in a looking-glass, or upon a stranger's boots. I have noticed when carrying shot rabbits, that they generally have smeared chins. No doubt a hare would be more intelligent, but even the usually idiotic hutch rabbit is capable of developing strong character, if taken in hand when quite young. My first rabbit, Bounce was exceedingly affectionate with myself; but suspicious, like a dog, of new servants or strange workmen in the house, at whom it would growl, the ordinary conversational noise being a low grunt. They can be taught tricks, playing tambourine and ringing a bell. I think their drawback as pets is that although easily trained to cleanliness, they cannot be broken of the habit of nibbling; moreover, there is the risk of being injured or killed by strange dogs. I would warn your correspondent against giving his hare lump-sugar or hard comfits; I do not think the molar teeth grow again if broken, and as they cannot be reached owing to the smallness of the animal's mouth, it may suffer agonies from tooth-ache. My rabbit Bounce came to a premature end through persistent devotion to peppermints, which he begged from an old Scotch gamekeeper. I could feel the broken tooth with my finger, but could not get it out; he was not a healthy animal, and the toothache ended in a tumour, so he had to be destroyed. His successor, Peter, was in my possession for nine years; I then had him chloroformed, as he was getting very feeble but I have known two instances of rabbits living fourteen years. - H.B.P.⁴⁹

⁴⁷ *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World*. s.42 Numera tillhör denna bild Beatrix Pottersamlingen på Victoria och Albert Museum i London.

⁴⁸ Mejlkontakter med Judy Taylor och Emma Laws i maj 2007

⁴⁹ Taylor, *Beatrix Potter's letters*, s..58

Tyvänn räcker inte mina efterforskningar för att få klarhet, eftersom dateringarna av bilderna inte går att lita på. Men brevet ovan är ännu ett bevis på Beatrix Potters enorma intresse för kaniner och deras beteende. Hon kallar Benjamin för ”my first rabbit” troligtvis för att han var den förste som verkligen räknades. Beatrix var i tonåren och vuxen när hon hade Benjamin och Peter, och hon ansvarade för dem på egen hand, medan Tommy, och kanske även andra barndomskaniner, troligtvis vistades ute i bur och s gs till av tjänstefolk. Här berättar hon om sitt dagliga liv tillsammans med Benjamin i dagboken:

Birnam 1892

Saturday, August 20th. – Still somewhat indisposed. After breakfast taking Mr. Benjamin Bunny to pasture at the edge of the cabbage bed with leather dog-lead, I heard a rusting, and out came a little wild rabbit to talk to him, it crept half across the cabbage bed and then sat up on its legs, apparently grunting. I replied, but the stupid Benjamin did nothing but stuff cabbage. The little animal evidently a female, and of shabby appearance, nibbling, advanced to about to about three straps length on the other side of my rabbit, its face twitching with excitement and admiration for the beautiful Benjamin, who at length caught sight of it round a cabbage and immediately bolted. He probably took it for Miss Hutton’s cat.

Sunday, August 21st. – went into garden immediately after breakfast, but saw nothing of the wild rabbit except its tracks. Benjamin’s mind has at last comprehended gooseberries, he stands up and picks them of the bush but has such comical little mouth, it is sort of a bob cherry business. Wrote picture-letters to the little Moores. There was a squirrel in the laburnum under the window mobbed by about thirty sparrows and some chaffinches, its fierce excited little movements reminded me of a monkey, but it did not get a spring at them.

Birnam 1892

Sunday, October 30th. – I am ashamed to say I photographed in the wood. Perhaps it may have been atoned by an act of mercy after breakfast. When I was out walking Benjamin I saw Miss Hutton’s black cat jumping on something up in the wood. I thought it was too far off to interfere, but as it seemed leisurely I went up in time to rescue a poor little rabbit, fast in a snare.

The cat had not hurt it, but I had great difficulty in slackening the noose round its neck. I warmed it at the fire, relieved it from a number of fleas and it came round. It was such a little poor creature compared to mine. They are regular vermin, but one cannot stand by to see a thing mauled about from one’s friendship for the race. Papa in his indignation pulled up the snare. I fancy our actions were much more illegal than Miss Hutton’s.

After dinner I was half amused, half shocked, to see her little niece Maggie haunting everywhere for the wire. I just had enough sense not to show the stranger to Benjamin Bounce, but the smell of its fur on its dress was quite enough to upset the ill-regulated passions of that excitable buck rabbit.

Whether he thought I had a rival in my pocket, or like a Princess in a Fairy Tale was myself metamorphosed into a white rabbit I cannot say, but I had to lock him up.

Rabbits are creatures of warm volatile temperament but shallow and absurdly transparent. It is this naturalness, one touch of nature that I find so delightful in Mr. Benjamin Bunny, though I frankly admit his vulgarity. At one moment amiably sentimental to the verge of silliness, at the next, the upsetting of a jug or tea-cup which he immediately takes upon himself, will convert him a demon, throwing himself on his back, scratching and spluttering. If I can lay hold of him without being bitten within half a minute he is licking my hands as though nothing has happened.

He is an abject coward, but believes in bluster, could stare our old dog out of countenance, chase a cat that has turned tail. I should like to know whether the negro brother rabbit is the result of observation or a fluke, it is a wonderful portrait.

Benjamin once fell into an Aquarium at first, and sat in the water which he could not get out of pretending to eat a piece of string. Nothing like putting a face upon circumstances.⁵⁰

⁵⁰ Beatrix Potter *Journal of Beatrix Potter 1881- 1897* Transcribed from her code writings by Leslie Linder Frederick Warne, 1989 citat 1 och 2 s. 255 - 257, citat 3 s. 306-307

Det är tydligt att Beatrix var road av Benjamins upptåg. När hon promenerade med honom utomhus i hundkoppel råkade de vid ett tillfälle stöta på en liten vild kanin i trädgårdslandet. Vildkaninen var intresserad men Benjamin blev rädd. När hon vid ett annat tillfälle räddat en vildkanin ur en snara avstod hon från att visa den för Benjamin men han kände förmodligen ändå lukten från den lilla honkaninen, blev alldeles till sig och fick låsas in. Beatrix konstaterar att trots att vildkaniner betraktas som skadedjur så kunde hon inte låta bli att rädda den från sitt lidande på grund av sin vänskap med själva rasen.

I citatet ovan, som för övrigt är flitigt använt i olika biografier, finns en underlig mening som helt enkelt plockats bort i Judy Taylors bok *That Naughty Rabbit*⁵¹ ”I should like to know whether the negro brother rabbit is the result of observation or a fluke, it is a wonderful portrait.” Jag skulle gärna vilja veta om negerns Bror Kanin är resultatet av observation eller ren tur, det är ett underbart porträtt.⁵²

Förklaringen får jag i ett mejl från Judy Taylor. Hon har använt sig av en tidigare version av dagboken där en del av materialet var censurerat. Neger var troligtvis ett olämpligt ord att använda.⁵³

Att meningen i sig tycks komma ur sitt sammanhang stämmer överens med hur Beatrix skriver för övrigt i dagboken. Anteckningarna var aldrig menade att läsas av andra än henne själv. Förmodligen hade Beatrix Potter börjat arbeta med en serie bilder på Onkel Remus Bror Kanin med Benjamin som modell. Flera av dessa bilder finns representerade i konstböckerna och är daterade 1893-1896. 1892 skaffar hon sig också Peter vilket gör det troligt att också han fått vara modell till Bror Kanin.

I citatet från den 21 augusti 1892 skriver Beatrix att hon skrivit brev till ”the little Moores”. De små syskonen Moore var barn till hennes sista guvernant Annie Carter.⁵⁴

När Beatrix var nästan sjutton år blev Miss Carter anställd för att lära henne tyska. Hon var tjugo år då, och alltså bara tre år äldre än Beatrix. De blev mycket goda vänner och när hon efter två år gifte sig med civilingenjören Edwin Moore blev hon mycket saknad av Beatrix, som vant sig vid deras dagliga samvaro. Men vänskapen höll i sig och Beatrix gladde sig åt varje nytt barn i familjen Moore.

Herr Moore arbetade utomlands i långa perioder och då kom ofta Beatrix och hälsade på för att hålla Annie sällskap. Totalt kom det åtta Moorebarn varav sex föddes under nio år. Äldste pojken Noel som var född på julafton 1887 var ofta sjuk som barn och Beatrix började

⁵¹ Meningen finns inte med i referatet på sidan 20 i Judy Taylors bok *That Naughty Rabbit, Beatrix Potter and Peter Rabbit*

⁵² Min översättning.

⁵³ Juni 2007

⁵⁴ Citatet finns på s.22 i detta arbete.

skriva illustrerade brev för att uppmuntra honom. Senare fick även hans syskon och andra barn som hon kände denna typ av brev.⁵⁵

Hemmadotter: Miss Potter skriver brev och har Peter som sällskap och modell

Någon gång under året 1892 köpte Beatrix Potter kaninen Peter och han blev sedan minst lika skissad, tecknad och målad som Benjamin blivit. Hon slutade med att skiva dagbok efter c:a femton år, men i de illustrerade breven till barnen Moore och andra barn berättade hon om Peter. Breven kunde vara rena fantasier eller berätta om verkliga vardagshändelser. I vissa brev berättade hon också en del om sig själv och vad hon såg och upplevde på sina resor till kusten eller besök hos släktingar.

Noel fick den 4 september 1893 ett brev som började: "My dear Noel, I don't know what to write to you, so I shall tell you a story about four little rabbits whose names were Flopsy, Mopsy, Cottontail and Peter"⁵⁶ och Beatrix Potter fortsatte med att berätta en historia om den olydige Peter som trots sin mammas varningar ger sig i väg till Mr. Mac Gregors trädgård där han med nöd och näppe klarar sig undan sin fars öde; att bli infångad och uppäten i en paj.⁵⁷ Just detta brev blev många år senare omarbetat till den allra första boken *The Tale of Peter Rabbit*.

1895 är Beatrix Potter 29 år men vistas fortfarande mesta tiden hemma i sin barnkammare som har blivit hennes arbetsrum och ateljé. Åldern har gett visa privilegier så att hon lite lättare kan röra sig i London och åka på visiter till bland annat familjen Moore. Trots detta har mamman ett fast grepp om henne, och allt som ska ske måste noga planeras i förväg. Hon har Peter som sin modell när hon vill måla kaniner, och om hon ska resa i väg någon längre period får han följa med.

I ett brev från London daterat 4:e februari 1895 får man veta en del om vardagslivet tillsammans med Peter:

"/--/My rabbit Peter is so lazy, he lies before the fire in a box, with a little rug. His claws grew too long, quite uncomfortable, so I had to cut them with scissors, but they were so hard that I had to use the big garden scissors He sat quite still and allowed me to do his little front paws but when I cut the other hind foot claws he was tickled, and kicked, very naughty. If he ware a wild rabbit digging holes they would be worn down and would not need cutting./--
",⁵⁸

Beatrix Potter beskriver hur hon klipper Peters för långa klor som han fått av att de inte slitits ner på naturligt sätt hos en innekanin. Brevet är fullt med bilder av Peter men där förekom-

⁵⁵ Judy Taylor, 2002 s.9

⁵⁶ Hela brevet med bilder finns i flesta av biografierna. Man finner det även i *Beatrix Potter's letters* s.20-27

⁵⁷ I den svenska översättningen är det en "pudding" men illustrationen visar tydligt en paj.

⁵⁸ *Beatrix Potter's letters* s. 29-32

mer också en ”kaninfantasi” med åtta kaniner som har snöbollskrig till texten:” Here are some rabbits throwing snow balls”.

I ett senare brev från juni 1897 adresserat till Noels lillasyster, Freda berättar Beatrix Potter att hennes kanin på sommaren blev varm i sin tjocka päls, och hon menar att han borde ha haft det mer bekvämt om han hade en liten jacka som han kunde ta av sig.⁵⁹ Hon har i brevet tecknat en kanin som lustigt nog både har en jacka på sig och bär på en som han hängt på en käpp över axeln.⁶⁰

Genom ett bildbrev 6e mars, 1897, till en liten pojke som hette Walter Gaddum, får man veta följande om Peter:

Peter Rabbit is very well and fat, usually asleep before the fire. On Tuesday night there was a tremendous wind and I went out after dark and brought him into the house. Next morning the hutch was blown right over; if he had been inside he would have been hurt, for the blue saucer was all in bits.⁶¹

Peter var tydligen inte alltid inne utan hade också en utebur. Men det var när han var inomhus han blev avbildad i olika poser. Att han ser ut att ha det skönt när han ligger och sover framför brasan på sin blåa filt ser man på en målad bild.⁶²

Det är tydligt att ”Peter” hade en särskild plats i Beatrix Potters hjärta och därmed inte så konstigt att han fick ge namn åt huvudpersonen i hennes första bok. Han hade tagit över platsen som förste modell från Benjamin och charmat många med olika konster som han lärt sig.

Mrs.W. Bruce’s children to tea, nice little girls but very shy. Peter Rabbit was the entertainment, but flatly refused to perform although he had been blackfasting all day from all but mischief. He caused shrieks of amusement by sitting up in the arm-chair and getting on to the tea-table. The children were satisfied, but it is tiresome that he will never show off. He really is good at tricks when hungry, in private, jumping (stick, hands, hoop, back and forward) ringing a little bell and drumming on a tambourine⁶³

Det finns en hel del bevis för att Peter var en ganska ovanlig och personlig kanin. Förutom att han kunde göra en hel del hopptrick, kunde han också ringa i en liten klocka och spela på en tamburin. Under många år fortsatte Miss Potter, som hon kallade sig själv, att skriva bildbrev till sina unga bekanta. Flest brev fick nog Noel men det finns också en hel del brev bevarade som är adresserade till hans bror och yngre systrar.

Medan Bertram vistades borta från hemmet under långa tider, och så småningom blev oberoende av föräldrarna, drogs Beatrix i stället allt mer in i mammans domesticerade värld. Hon hann trots detta ändå med att tillverka små, vackra kort till jul, eller placeringskort till

⁵⁹ *Beatrix Potter’s letters* s 42-45

⁶⁰ Bilden finns på s. 45 i *Beatrix Potter’s letters* och hela brevet s. 42-45

⁶¹ Brevet finns avbildat i sin helhet i Linder 1971 s.23 men också delvis i Taylor 1987 s.27. *That Naughty Rabbit*

⁶² Peter framför brasan Taylor 1987 s.26

⁶³ Judy Taylor 1987 *That naughty rabbit* s23

familjesammankomster, och hon roade sig på egen hand med att göra illustrationer till kända sagor och berättelser.

I Carolls *Alice i Underlandet* finns det en vit kanin som Peter fick vara modell till och även i Uncle Remus sagor om Bror Kanin fanns det en kanin att avbilda. När Beatrix Potter skulle göra en bild till sin egen version av Askungen⁶⁴, bytte hon ut mössen som brukar dra hennes vagn till kaniner.⁶⁵

Karriären börjar: Beatrix Potter målar kaninkort och förhandlar med förlag om bokutgivning

Så småningom föddes idén att försöka få bilder tryckta. Beatrix Potter hade en drift att tjäna egna pengar för att inte hela tiden känna sig beroende av sina föräldrar. Med sin brors hjälp kontaktade hon företaget Hildesheimer & Faulkner och fick dem att reproducera en del av hennes mycket detaljerade kort. I samarbetet med detta företag var Beatrix Potter extremt angelägen att inte bara göra vackra bilder, utan också att anpassa sin teknik och val av kulörer till rådande tryckmetoder. Hon använde en ganska torr pensel vilket passade särskilt bra till att få fram fina linjer och en pälskänsla på de små djuren, såsom möss och kaniner.⁶⁶

Korten var ibland dubbla, gjordes med yttersta noggrannhet och ofta på ett lekfullt sätt. Ett nästan helt runt kort visar en mus inne i sitt bo av löv och har både fram-, bak- och insida.⁶⁷ Ett annat runt kort föreställer en liten korg där man kan lyfta på locket, och däri finner man tre marsvin. Hon gav ofta bort originalkort till släktingar och vänner. Ett visar en kaninbur med lucka. När man öppnar luckan finner man en kanin innanför. Ett annat kort visar gamle herr Bunny som står och kontrollerar sina grönsaker utanför sin affär ”Benjamin Bunny & Son”. Bilden har en korg och en tunna med lock som man kan lyfta på. Gör man det finner man äpplen i korgen och sonen i tunnan. Under de två sista decennierna av 1800-talet blev det modernt att göra böcker där en del av en bild var rörliga.⁶⁸

Beatrix Potter följde med sin tid då hon gjorde kort med rörliga delar, men det passade dessutom hennes fantasifulla läggning, och hon gjorde varje del för hand. Tack vare det faktum att de som fick dessa originalkort har tagit väl vara på dem finns de kvar än i dag och kan ses avbildade i konstböcker eller som original på museer.

Kaniner förekommer i många sammanhang på Beatrix Potters bilder, från dem som finns bevarade i barndomens skissböcker och fram till den punkt då hon gjorde de riktiga kanin-

⁶⁴ Potters version som är dubbelt så lång som sagan brukar vara finns i sin helhet i Linder 1971

⁶⁵ Bilderna finns ibland annat *Beatrix Potter's ART* på s.92-99

⁶⁶ *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and Her World* s.51

⁶⁷ Bilaga 3

⁶⁸ *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and Her World* s.54. Kortet tillverkades åt en ung släkting som hette Walter Gaddum år 1891.

böckerna med färgbilder. En svit av julkort som kallas "The Rabbits' Christmas Party"⁶⁹ hör till hennes mest beundrade bilder. Senare i karriären blev det många andra djur som fick sina egna berättelser och kaninerna kom lite i skymmandan.

Brevet om Pelle Kanin skrevs när Noel var fem år gammal och Beatrix Potter tjugosju. Bildbrevet vårdades ömt av barnen Moore och berättelserna lästes om och om igen. Efter några år fick hon tankar på att göra en bok av det högt uppskattade "Peter Rabbit-brevet" och lånade därför tillbaka det och gjorde en kopia. Sedan omarbetade hon berättelsen och gjorde fler svartvita bilder samt en akvarell i färg till framsidan. Det blev en bok i litet format med fyrtiotvå illustrationer.

Under året 1900 presenterade hon sitt original för flera förlag men alla skickade tillbaka det. Beatrix Potter bestämde sig då för att göra en privat utgivning. Hon hade redan tjänat lite pengar på utgivning av en del fina kort. Hon var 35 år och fruktansvärt trött på att vara beroende av sina överbeskyddande föräldrar. När hon privat publicerade sin första barnbok, *Peter Rabbit*, år 1901 var det en stor händelse för henne personligen och upptakten till vad som så småningom skulle leda till ett betydligt friare liv. Upplagan var på 250 exemplar och böckerna delades ut som presenter till släktingar och vänner.⁷⁰ Många hade personliga hälsningar och i ett exemplar stod att läsa:

In affectionate remembrance of poor old Peter Rabbit, who died on the 26th of January 1901 at the end of his 9th year... whatever the limitations of his intellect or outward shortcomings of his fur, and his ears and toes, his disposition was uniformly amiable and his temper unfailingly sweet. An affectionate companion and quiet friend.⁷¹

Den riktiga Peter var död och Beatrix Potter sörjde sin tillgivne vän sedan nio år tillbaka, men planerna att få boken om den fiktive Peter utgiven på ett förlag fanns fortfarande hos en bekant till familjen: Canon Rawnsley. Han skev om texten till vers för att se om den blev antagen i den formen och vände sig till Frederick Warne som dock gillade Beatrix Potters text bättre. Warne kunde nu tänka sig att ge ut hennes bok med reducerat antal illustrationer. Dessa skulle dessutom göras i färg. Beatrix Potter hade från början ingen tanke på att göra bilderna i färg eftersom hon trodde att de skulle bli tråkiga med bruna kaniner och en massa grönt runtomkring. Med kläder och andra föremål löste hon detta problem, vilket jag har anledning att återkomma till senare i detta arbete. Så här skriver hon till förlaget alldeles i början av deras samarbete den 11 september 1901:

⁶⁹ *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and Her World* s.53 och *Beatrix Potter's ART* s.70-71

⁷⁰ Några exemplar såldes för en halv shilling. Bland annat Dr Conan Doyle (författare och Sherlock Holmes skapare) köpte en bok till sina barn och han tyckte om både berättelse och ord.

⁷¹ Judy Taylor 1987 s.43

To Messers Warne & Co

Gentlemen,/---/ I did not colour the whole book for two reasons – the great expense of good colour printing – and also the rather uninteresting colour of a good many of the subjects which are most of them rabbit-brown and green.

I remain gentlemen, yrs sincerely
Beatrix Potter⁷²

Att trycka böcker i färg var dyrt och Beatrix Potter ville att hennes bok skulle var till glädje för många barn snarare än en lyxprodukt. Under de förhandlingar som pågick före hennes egen utgivning skriver hon ett bildbrev till Marjory Moore:

March 13 th 1900

My dear Marjory, you will begin to be afraid I have run away with the letters altogether./---/The publisher is a gentleman who prints books, and he wants a bigger book than he has got enough money to pay for! and Miss Potter has arguments with him./---/I think Miss Potter will go off to an other publisher soon! She would rather make 2 or 3 little books costing 1/ each, than one big book costing 6/. Because she thinks little rabbits cannot afford to spend 6 shilling on one book and would never buy it./---/⁷³

Beatrix Potter visste vad hon ville, böckerna skulle vara små och billiga. Så småningom kom hon dock överens med förlaget och accepterade deras villkor. Boken kom ut år 1902 på förlaget Frederick Warne & co, och de behövde inte ångra att de satsat på ”Peter”. Det lilla familjeföretaget som bestod av far och tre söner hade nu hittat sin guldgås.

Etablerad författare: Beatrix Potter blir allt mer oberoende och skaffar nya kaniner

Sedan Beatrix Potter mist Peter behövde hon en ny kaninmodell och i oktober 1902 skriver hon till Freda Moore.

My brother has been shooting phesants & rabbits, lots of rabbits; the gardener puts a ferret into the hole & then the rabbits rushes out; he got 11 today. I have a little rabbit that I tamed, it jumps over my hands for buscuit, but it is so frightened of everyone else I cannot show off its tricks to people.⁷⁴

Förmodligen är detta den lilla vildkaninen Josephine som senare nämns i flera brev ibland kallad Josey ibland Joseph. I ett brev till Dorothy Allen i juli 1906 berättar hon mer om Josephine, en kanin som hon kallar Mopsy och lite om Peter och Benjamin:

I have got 2 rabbits called Josephine and Mopsy, they are wild brown rabbits that I caught very young. Josephine is very fond of me & will jump on my knee and on my shoulder; but she is afraid of people that she does not know well. And a few people she quite dislikes; we have an old servant who sometimes feeds the rabbits for me; & when I left the rabbits in London last Easter, Josephine bit the old woman most painfully on the thumb! She does not object to Mrs Satterthwaite, it is very funny how animals have likes and dislikes.

Mopsy is very pretty but very stupid; I only keep her because the old rabbit might be dull by herself. I have had rabbits called Peter & Benjamin, they were Belgian rabbits: Peter lived to be 8

⁷²Taylor 1989 s.55

⁷³Taylor 2002 s.66

⁷⁴Taylor 2002 s.78

years old he used to lie before the hearth rug like a cat. He was clever at learning tricks, he used to jump through a hoop, & ring a bell & play the tambourine on a straw hat!⁷⁵

Mopsy var söt men dum och stod därför inte så högt i kurs som Josephine. Jag har inte kunnat finna några uppgifter om vad som hände med Mopsy.

Ibland skrev Beatrix Potter brev som om det var skrivet av kaninen. Till Duane Rashleigh skriver hon så här:⁷⁶

I am writing for miss Potter, because Miss Potter is busy drawing Pigs /---/ I would eat your lobelia if I got into the garden! I am Miss Potter's rabbit, I shall be 8 years old next May. Your loving friend Joseph Rabbit 'Peter' was before my time!

Judy Taylor menar att brevet skrevs någon gång mellan 1910 och 1913 eftersom det var under denna period hon arbetade med en bok om grisar. Det kan tyckas oväsentligt hur gamla kaninerna blev, men andra uppgifter tyder på att brevet skrevs efter maj 1909 och före maj 1910. I ett brev till F Warne & Co den 8e maj 1902 skriver Beatrix Potter nämligen:”/---/ Peter died at nine years old, just before I began the drawings, & now when they are finished I have got another young rabbit, & the drawings look wrong.”⁷⁷ Det var inte så konstigt att Beatrix Potter tyckte att bilderna inte kändes rätt. Peter var ju en Belgisk tamkanin och Josephine en vildkanin. Exakta uppgifter är svåra att få fram eftersom Beatrix Potter själv ger motsägelsefulla uppgifter.

Efter hand gjordes många små sagoböcker om både kaniner och andra djur, och de blev mycket omtyckta. Alla berättelserna var illustrerade med underbara akvareller av naturtrogna men också förmänskligade djur. Böckerna fick samlingsnamnet ”The Peter Rabbit books” och gavs ut som en serie med enhetligt format och utsidor med enhetligt typsnitt och design.

Under en dryg tioårsperiod skrev och illustrerade Beatrix Potter över tjugo böcker och räddade under en svår period också förlaget från konkurs. I början sköttes det nära samarbetet mellan författare och förlaget av yngste sonen Norman. Boken om Pelle Kanin sålde bra och därför efterfrågades fler kaninböcker. En direkt uppföljare på historien om Pelle arbetades fram med hjälp av några borttagna delar från det första kaninbrevet till Noel. Denna gång fick huvudpersonen heta Benjamin.

Norman var mycket engagerad i produktionen av de små böckerna; han gav konstruktiv kritik, uppmuntrade och gav förslag på ändringar. Hans medverkan anses på så sätt ha haft betydelse för den succé som böckerna blev. Samarbetet blev till vänskap och vänskapen utvecklades till kärlek, men det sågs inte med blida ögon av föräldrarna Potter. De ansåg att Norman Warne tillhörde en lägre klass och förhindrade deras möten så mycket som möjligt.

⁷⁵ Taylor 2002. s.131

⁷⁶ Taylor 2002 s.147

⁷⁷ Taylor 1989 s.62

Det är därför inte konstigt att Norman friade via brev – och att Beatrix fick ge sitt ja på samma sätt. Sorgligt nog dog Norman bara en kort tid senare i en blodsjukdom. Beatrix Potter sörjde honom mycket och fortsatte att vara trogen sitt förlag, trots att samarbetet med de äldre bröderna inte var det samma som det hon haft med Norman.

Ett arv och de pengar hon tjänade på sina böcker, gjorde att Beatrix Potter kunde köpa sig en egen liten bondgård i nordöstra England - ”The lake distrikt”. Officiellt var det en investering att köpa ”Hill Top” men i verkligheten var det ett sätt att komma ifrån de allt mer krävande föräldrarna och få ett eget liv.

På gården Hill Top kunde Beatrix Potter ha många sorters djur. I hennes barnkammarmanagerie hade möss, ödlor och andra små vilda djur varit självskrivna men nu var det framför allt bondgårdsdjur som gällde. Kaniner kan sägas tillhöra båda kategorierna och därför fanns de också på bondgården.

I brev till pojken Tom Harding skriver Beatrix Potter i ett julbrev 1917: ”/---/ I have lots of rabbits, Belgians - Old Benjamin & Cottontail are pets, but I am afraid we do have rabbit pies of the young ones./---/”⁷⁸ Och i ett annat brev till flickan Dulcie den 29 dec. 1924:

/---/ My guinea pig Tuppy is quite well, I have to bring his box into the house if the weather turns cold. There is a lot of snow on the hills. Flopsy and the black rabbit are quite well, they had hay and apples and a carrot for Christmas dinner./---/”⁷⁹

Här berättar Beatrix Potter öppet att en del kaniner blev uppätta. Det verkar dock som om just de som fick sagonamnen blev skonade och fick husdjursstatus.

Tidigare hade de verkliga kaninerna Benjamin och Peter gett namn åt sagokaniner men nu passade Beatrix Potter på att ge sina verkliga kaniner namn efter sagokaninerna.

Sagokaninerna börjar leva sina eget liv

Många barn som skickat brev fick svar av Beatrix Potter. Det är uppenbart att det roade henne alldeles speciellt att brevväxla med barn. På nittioalet hade hon skickat sina uppskattade bildbrev. Därefter kom en tid då hon var väldigt upptagen med sina böcker och mest brevväxlade med sin förläggare. Mellan ungefär 1907 och 1912 tror man att hon skrev de flesta små miniatyrbrev där de fiktiva djuren står som avsändare. De refererar till händelserna i sina respektive böcker men ger också ny information som går utanför den ursprungliga texten. Man kan säga att kaninerna och även de andra djuren fortsatte att leva sina liv utanför böckernas pärmar.

En del brev utgör brevväxling mellan karaktärer inom böckerna. Många av dessa finns bevarade och kan läsas i *The History of the Writings of Beatrix Potter*. Stavningen är ganska

⁷⁸ Judy Taylor 2002 s.180

⁷⁹ a.a s.185

tokig ibland och med all säkerhet gjord med avsikt att roa. Här följer några av de brev som har med kaninerna att göra:

Mrs. Mc Gregor, Gardener's Cottage

Dear Sir,

I write to ask weather your spring cabbages are ready? Kindly reply by return & oblige.

Yrs. truly, Peter Rabbit

Master P. Rabbit, Under Fir Tree

Sir

.....I rite by desir of my Husband Mr. Mc Gregor who is in Bedd with a cauld to say if you Comes heer agane we will inform the Polisse.

Jane McGregor.

P.S. I have bort a new py-Dish, itt is very Large.

Master Benjamin Bunny, The Warren.

Dear Cousin Benjamin,

I have had a very ill written letter from Mrs. McGregor she says Mr M is in bed with a cold will you meet me at the corner of the wood near their garden at 6 this evening? In haste

Yr.aff. cousin⁸⁰

I några brev, adresserade direkt till barnet i fråga, berättar kaninerna om hur de själva ska vara med i nya böcker och om Miss Potters arbete:

Master Dreew, Kylimore

Dear Master Drew,

I am pleased to hear you like miss Potter's books. Miss Potter is drawing pigs & mice. She says she has drawn enough rabbits. But I am to be put into one picture at the end of the pig book.

Yr.aff friend,
Peter

Miss M. Moller, Caldecote grange. Biggleswade.

My dear Miss Moller,

I am pleased to hear that you like the F Bunnies, because some people do think there has been to much bunnies; and there is going to be some more!

My family will appear again in the next book; and Cottontail is put in because you asked after her, which me and Cottontail thanks you for kind inquiries and remembrance.

Yrs. Respectful
Flopsy Bunny⁸¹

Nedan följer några brev skrivna som brevväxling mellan Mrs. Josephine Rabbit och tvätterskan Mrs Tiggy-Winkle. Att Pelles mamma heter Josephine vet man bara om man läst *Sagan om Benjamin Kanin* och lagt märke till hennes namn på en skylt. Brevväxling tyder på att vildkaninen Josephine levde från 1902 och till minst 1909, men när bildbrevet till Noel skrevs fanns hon ju inte, och inte heller när boken *The tale of Peter Rabbit* gavs ut. Däremot fanns

⁸⁰ Leslie Linder 1971 s.73

⁸¹ Leslie Linder 1971 s.73 och s. 85

hon när *The tale of Benjamin Bunny* skrevs. Att kalla Fru Kanin "Josephine" är troligtvis en efterkonstruktion kopplad till det faktum att Beatrix Potter då hade den levande Josephine I sin närhet.

Mrs. Tiggy Winkle, Cat Bells.

Dear Madam

Though unwilling to hurt the feelings of another widow, I really cannot any longer put up with starch n my pocket handkerchiefs. I am sending this one back to you, to be washed again. Unless the washing improves next week I shall (reluctantly) feel obliged to change my laundry.

Yrs. truly

Josephine Rabbit.

Mrs. Rabbit, Sand Bank, Under Fir-Tree

If you please'm

Indeed I apologize sincerely for the starchiness & hope you well forgive me if you please mum, indeed it is Tom Titmouse and the rest of them; they do want their collar that *starchy* if you please mum my mind do get mixed up. If you please I will wash the clothes without charge for a fortnight if you will give another trial to your obedient servant & washerwoman,

Tiggy Winkle.

Mrs. Tiggy Winkle, Cat Bells.

Dear Mrs. Tiggy Winkle,

I am much pleased with the getting up of the children's muslin frocks. Your explanation about the starch is perfectly satisfactory & I have no intention of changing my laundry at present. Nobody washes flannels like Mrs. Tiggy Winkle.

With kind regards, yrs. truly

Josephine Rabbit.⁸²

Senare fick bokkaraktärerna också synas på nya bilder utanför böckerna. Beatrix Potter hade skapat en värld där kaniner och andra djur kunde dyka upp i olika sammanhang. En vacker illustration gjordes för en insamling till "Invalid Children's Aid Association".⁸³ Förutom frimärken och julkort gjordes också särskilda bilder till "Peter Rabbits Almanac 1923".⁸⁴

Egendomsägare och djuruppfödare: Miss Potter blir Mrs Heelis

I samband med egendomsaffärerna träffade hon advokaten William Hellis och gifte sig så småningom med honom, den 14:e oktober 1913. Efter giftermålet blev det inte så mycket skrivit som tidigare. Istället blev hon en lokal profil då hon framgångsrikt gav sig på fåravel och på olika sätt stöttade kampen för att bevara det öppna landskapet. Många både barn och vuxna ville ha kontakt med författaren Beatrix Potter och till en viss del fick barnbeundrarna sin beskärda del av hennes allt mer begränsade tid, men reportrar och journalister fick oftast nej på sina förfrågningar om intervjuer. I byn ville hon vara känd som Mrs Heelis och blev irriterad om man kallade henne för Miss Potter.

⁸² Leslie Linder 1971 s.78

⁸³ Judy Taylor 2002 s. 75

⁸⁴ a.a. s.76-77

Efterhand köpte Beatrix Potter allt flera gårdar och angränsade ägor. Hon ville bevara det öppna landskapet, vårda naturen och förhindra exploatering. Hon hade gott om pengar eftersom hennes böcker fortsatte att sälja bra, dessutom hade hon fått ett arv.

Gårdarnas skötsel och djuren tog nästan all hennes tid, och hon trivdes med att vara gift. Det blev allt färre berättelser skrivna och även färre akvareller och teckningar gjorda eftersom hennes syn blev sämre. Här följer ett brev i sin helhet skrivet till en åttaårig pojke där hon berättar om sitt liv som lantbrukare:

Eight-year-old Neville Rowson and his sister Eileen, who was fourteen, had sent Beatrix decorated letters from Cheshire telling her how much they enjoyed her books.

To Neville Rowson Hill Top Farm
March 6.19

Dear Neville Rowson,

I must find time to thank you for your dear little letter – do you know I had 3 by that post? I'm afraid I don't find time to answer them all – I have so much to do – for I have a big farm and not so much help as before the war. I have cows and sheep and horses, and poultry – I look after the poultry & rabbits and pony and my own particular pet pig. She is called Sally, she follows me about the farm like a dog, thorough gates and along the road, and if she gets left behind, I call Sally! Sally! And she gallops. I am very fond of rabbits. I have big brown Belgian rabbits, and silver gray; and one rabbit is chocolate colour. I rather like spiders too, they are useful catching flies. I won't have them brushed away in summer, only when we do the spring whitewashing we have to sweep down their webs.

I am glad you saw the bunny family, popping in and out of their hole. Did you ever grunt to them?! Try saying umph! umph! in a very small voice; sometimes I have coaxed wild rabbits to answer me.

With love from yr aff friend
"Beatrix Potter"⁸⁵

Vi får veta att det finns ett antal stora bruna belgiska kaniner på gården, och även de som är silvergrå. En kanin är chokladfärgad.

I ett brev brevet till Nevills syster Eileen berättar Beatrix Potter att hon tror sig själv om att kunna tämja nästan vilket djur som helst, och att kaniner grymtar:

*/---/The real Mrs Tiggy was a dear. I caught her & her brother Prickelpin when they were tiny little things; I let the little boy hedgehog run away in the autumn, but Mrs Tig lived in the house a long time. She was not a bit prickly with me, she used lay her prickles flat back to be stroked. I seem able to tame any sort of animal; it is sometimes rather awkward on a farm, we cannot keep them out of the house, especially the Puddleducks, & turkeys. I am always afraid Sarah will get upstairs some day, she got into the dining room one day & nearly smashed the window with running her nose against it, while we were turning her out. She hates stopping in the pig sty!!--/*⁸⁶

Av dessa båda brev kan man dra slutsatsen att Beatrix Potter var lycklig på landet bland alla sina djur. Barn fick hon inga men hon var alltid intresserad av unga släktingar, både sin mans och sina egna, och lät på gamla dagar flickscouter slå läger på ägorna. Dessa återkom under flera år och hon delade ut signerade böcker till dem både som presenter och som priser till deras olika tävlingar. Kaniner hade hon på senare år, mest för att barn som hälsade på inte skulle bli besvikna. Själv blev hon mer och mer intresserad av hundar och får. På fårfarmen

⁸⁵Taylor 1989 s.255

⁸⁶a.a. s.255

fanns arbetande vallhundar, och dessutom hade hon två pekingeser som hon var mycket fäst vid.

Under krigsåren födde hon upp kaniner för att försäkra sig om att det fanns mat till hundarna och för att dryga ut de egna köttransonerna. I Taylors antologi berättar en man från Kanadensiska flygvapnet om ett besök på Potters gård i maj 1943:

There is one more thing that sticks in my mind. When we left, we took a shortcut back of the cottage, and I noticed some hutches containing several of Peter's cousins. It would be nice to think they were kept as pets, I am afraid it is just a pious hope. During the meat rationing of the last war, the British Government encouraged people to raise meat in their own back yards to eke out the ration. And apart from poultry the best little back-yard meat producers are rabbits. I am afraid it is pretty certain that each of those rabbits were going to be put in a pie, not by the terrible Mr Mac Gregor, but by Beatrix Potter herself.⁸⁷

Den 22 december samma år dog Beatrix Potter i sitt hem. Hon hade varit sjuk en tid men ändå arbetat på gården en hel del. Åren som gift och det liv hon levt med fåruppfödning som huvudsyssla var den bästa perioden i hennes liv. Med hjälp av de inkomster som böckerna inbringat kunde hon förvärva alla de egendomar med stora markarealer som hon lämnade efter sig som ett arv till sina landsmän genom "The national trust"⁸⁸.

Så slutar den sanna sagan om Beatrix Potters kaniner. De som satt i bur under kriget blev troligtvis uppätta, medan de vilda kaninerna fortfarande, tack vare Beatrix Potters outtröttliga arbete för att bevara naturen i The lake district, kan gräva hålor och springa runt på hennes gamla ägor. Kanske blir en del skjutna eller fångade i fällor och hamnar i en paj, men då har de åtminstone haft ett bra liv. Bäst har det gått för de fiktiva kaninerna som får betraktas som fullständigt odödliga. Indirekt var det väl också deras förtjänst att de vilda fick vara kvar i den oexploaterade naturen!

"The Side Shows"

Att också satsa på sidoprodukter som byggde på barnböckers popularitet låg helt i tiden när *The Tale of Peter Rabbit* gavs ut. Beatrix Potter började tidigt med att marknadsföra sina böcker genom olika leksaker som hon själv kallade "My little side shows". Så tidigt som 2003 gjorde hon en prototyp till en "Pelle Kanin-docka" som hon också tog patent på. Senare producerades det ett spel som hon själv skissat på men en av Warne fruarna gjorde färdigt. När det gällde copyright och tillstånd att utveckla olika produkter, deltog hon själv i förhandlingarna och såg till att det blev så som hon ville ha det. Under åren hade hon blivit en driven affärskvinna. Ibland uppstod dock problem med företag som kopierade eller utvecklade nya

⁸⁷ E.M. Cleland, 1956 s.43 i Taylor 1993

⁸⁸ "National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty", vanligen känd som "National Trust", är en organisation grundad 1895 som arbetar för att bevara och skydda kuster, landsbygd och byggnader i England, Wales och Nordirland

leksaker och andra föremål som de inte hade tillstånd till. Även böckerna piratkopierades i en del länder.

Ganska snart utvecklades den auktoriserade tillverkningen av Potterföremål till en hel industri där bilder från de olika böckerna användes till allt från rena leksaker och barnkammaraccessoarer till mer vuxenorienterade samlarobjekt som porslinsfigurer och schackspel. ”Peter Rabbit” är numera ett etablerat varumärke.

Förlaget Frederic Warne efterfrågade ständigt nya böcker och förutom de vanliga djurberättelserna blev det under Beatrix Potters levnadstid två versböcker, en almanacka och några målarböcker.

Beatrix Potter som var mycket intresserad av rim och verser hade redan på 1890-talet börjat göra illustrationer till de traditionella engelska barnverserna. Hon omarbetade en del gamla verser men skrev också eget material. Den första versboken som kom ut 1917 hette *Appley Dapply's Nursery Rhymes*, och uppföljaren 1922 hade titeln *Cecily Parsley's Nursery Rhymes*. Liksom så mycket annat av Beatrix Potters ursprungliga material har verserna sedan hamnat i en ny produkt: *Beatrix Potter's Nursery Rhyme book*.⁸⁹

Part of the longevity of her books comes from marketing strategy. Potter was never averse to the non literary uses of her books as long as they did not violate copyright. In fact, she herself invented toy letters for the Moore children, with flaps that moved up and down revealing pop-up rabbits and other animals. That her books should inspire toys did not offend her. Her main objection to the many stuffed toys fashioned after her characters soon after they appeared in print was that she derived no economic benefit from them. The loss of artistic control, as with poorly executed toys or books bowdlerized in text or re-illustrated by other artists, was less important than the money that she lost when international copyright laws failed to protect her. This is not to say that her only concern was for the money her books brought her. Rather it points to what the money stood for: recognition of her hand work and achievement, the fact that she could do something with her life worthy of public recognition.⁹⁰

Beatrix Potter hade inget emot att hennes illustrationer användes på nya sätt med förbehållet att copyrighten följdes. Under sin livstid hade hon själv kontroll över alla produkter som på något sätt var kopplade till hennes böcker men efter hennes och hennes mans död gick alla rättigheter till förlaget Frederick Warne som i dag är en del av Penguin Group.

⁸⁹ Denna versbok behandlas mer ingående analysdelen under ”Vers och lekböcker”

⁹⁰ Mac Donald s.128

Analysdel

Influenser, och arbetsmetoder

Under min biografiska läsning har jag särskilt uppmärksammat detaljer som rört hur Beatrix Potters arbetat med sitt bildskapande och textskrivande för att ha det som bakgrund till analysarbetet. Jag redovisar nedan exempel på hur influenser och arbetsmetoder kan ha haft betydelse i hennes utveckling som författare och illustratör. Jag börjar med illustrationerna därför att det var med dem hennes karriär började men också för att jag anser att det främst är genom dem som hennes böcker fått sin stora popularitet.

Illustrationer

Tre delar framstår för mig som viktiga när Beatrix Potter arbetade med att bygga upp sina illustrationer till böckerna.

Karaktärerna, i detta fall mest kaniner, behövde kunna avbildas trovärdigt i alla positioner och situationer. Kläder och rekvisita som djuren skulle ha på sig behövde ha rätt detaljer för att se riktiga ut. Landskap, exteriörer och interiörer som skulle vara bakgrund behövde bli trovärdig som den scen med kulisser där aktörerna skulle framföra sin berättelse. Allt detta hade Beatrix Potter tränat på att teckna och måla redan som barn och sedan fortsatt med i vuxen ålder.

Djuren, med kaninerna i spetsen, är den första och viktigaste delen. Som jag tidigare har nämnt hade Beatrix Potter under sin uppväxt noggrant studerat kaninanatomin. Därmed hade hon uppnått en sådan drivenhet i sitt tecknande av dessa att hon som vuxen kunde göra dem rättvisa till fullo. Verklighetens Benjamin och Peter gav indirekt kaninerna i böckerna frihet att agera. Bokfigurerna Pelle och Benjamin rör sig, ligger, sitter, hoppar, ja till och med reser sig på två ben så att det ser helt naturligt ut.⁹¹

Utan kläder hade de flesta kaniner sett ganska lika ut och därför vill jag lyfta fram Beatrix Potters intresse för klädesdetaljer som den andra delen.

Många foton i biografierna visar att Beatrix var fint klädd som barn och säkert var folk runt omkring henne också välklädda enligt den viktorianska tidens seder och bruk. Den allra första och mycket långa anteckningen i dagboken är från London 1880. Här återberättar Beatrix som vid detta tillfälle är i 15 årsåldern berättelser från förr som hon hört från sin mormor. Att hon var intresserad av klädesplagg och både hade sinne för humor och detaljer kan man utläsa av detta citat:

⁹¹ Bilagorna 1 och 2

/---/Grandmamma has still got her own and grandfather's wedding clothes. His were very tight-fitting. Uncle Willie tried to get them on but couldn't, which surprised grandmamma, though I should think it only natural.

Her wedding dress had very large loose sleeves with tight swansdown ones under them. People who could not afford swansdown had feathers. The sleeves were always made to take off, young ladies generally changing them in the evening, in the same way as was afterwards done with the long drawers.

Mamma was once walking in the garden, when one of the gardeners called after her that she had lost something, and presented her with an elegant embroidered drawer-leg.

Grandmamma has also a bonnet and pelisse. The bonnets had great pokes which were filled up by the frills of a cap worn under them. These caps were quakerish. The pelisse which belonged to great grandmamma is of green silk shot with blue, very pretty. It came down to the feet and had sleeves tight at the wrist and loose at the shoulder./---/⁹²

Det blir tydligt att dåtidens kvinnoklädsel kunde vara ganska komplicerad med bland annat löstagbara ärmar.

Liksom Beatrix Potter använde verkliga kaniner som modeller, använde hon också specifika klädesplagg som förebilder när hon sedan skulle klä på sina djur. Hon gick ofta på gallerier och museer och hade en fantastisk förmåga att iaktta detaljer. Väl där kunde hon sitta i timmar framför ett intressant studieobjekt och teckna. Man vet att hon gick till Victoria och Albert museum för att skaffa förebilder till sin andra bok *The Tailor of Gloucester* som handlar om en skräddare. När en familj långt senare kom med den lilla boken och ville se originalplaggen blev personalen på museet förvånade men satte i gång att leta och fann därmed också nästan alla klädesplagg.⁹³ Resultatet blev att man numera kan se kläderna exponerade tillsammans med skisser och den färdiga boken.

På flera ställen i dagboken förekommer kommentarer kring vad olika personer hade på sig. Man får klart för sig vilken enorm observatör Beatrix Potter var. Hon hade ritat och målat påklädda djur sedan hon var nio år. Under den tid före bokutgivningarna då hon tecknade kort illustrerade hon dikten "A happy pair" av Fredericc Wetherly. I detta dikthäfte fanns flera upprättgående kaniner, fullt påklädda och med alla tänkbara detaljer. Bilderna där alla personer är tecknade som kaniner liknar dock inte riktigt Beatrix Potters senare stil.

Margarete Lane berättar att man haft mistankar att bilderna är gjorda av någon annan. Numera anser man dock att hennes signatur H. B. P är bevis nog. Dessutom handlar en dikt om Benjamin. Man antar att Wetherly som var advokat helt enkelt var bekant med familjen Potter och kände till hur Beatrix reste med sin kanin:

'My name's mister Benjamin Bunny,
And I travel about without money'
There are lots I could name,
Do precisely the same'
It's convenient, but certainly funny!'⁹⁴

⁹² Potter (Linder 1989) *Journal* s.3

⁹³ *Beatrix Potter 1866-1943* s.110

⁹⁴ Lane 1946 s.50-51

Bilden som hör till dikten visar enligt Lane en kanin som väntar på en järnvägsplattform med väska, paraply och askar med etiketter. Idéen att teckna djur som bar kläder fick Beatrix Potter med all säkerhet från barnböcker med olika fabelmotiv. Dessa var inte ovanliga under den tid då hon växte upp.⁹⁵

Den tredje och sista del jag har valt att titta lite närmare på i illustrationerna är miljöerna. Jag har berättat att både Beatrix och hennes bror trivdes på landsbygden där de vistades på somrarna. Skissblocket var Beatrix ständiga följeslagare och hon använde det flitigt för att dokumentera både interiörer och exteriörer av de hus där de vistades. Även vid besök hos vänner och släktingar blev trädgårdar med redskapsskjul, fontäner och annan trädgårdsrekvisita avtecknad för att användas vid senare behov. Det var inte ovanligt att hon gjorde landskapsbilder, både vyer och närbilder på träd och växter. Att hon också kopierade en hel del var knappast en nackdel för hennes utveckling som konstnär. Hon gick ofta på utställningar tillsammans med sin pappa.

Närmare studier har visat att Beatrix Potter var influerad av sin barndoms bokillustrationer t.ex. Caldecott. Hon beundrade också Turner⁹⁶ Han och andra engelska naturromantiska konstnärer som till exempel John Constable kan ha haft en viss betydelse som förebilder.⁹⁷ Även om Constable mest arbetade i olja, och Beatrix Potter målade sina landskap i akvarell, kan man i hennes små miniatyrer förnimma just den pastorala känsla som han tar fram i sina stora tavlor. Denna jämförelse ville hon dock inte själv höra talas om. Ann Stevenson Hobbs citerar William Blake i *Beatrix Potters Art*: ”The difference between a bad artist and a good one is: the bad artist seems to copy a great deal. The good one really does copy a great deal.”⁹⁸

Konstnären Sir John Millais var en god vän till familjen Potter och ska enligt Beatrix själv ha gett en del uppmuntran bland annat med orden: ”plenty of people can *draw* but you and my son John have observation”.⁹⁹ Att hon verkligen hade förmåga att observera kan inte förnekas. Oändligt många naturvetenskapligt exakta bilder finns som bevis på detta.¹⁰⁰

Som jag tidigare nämnt var det vanligt att Beatrix Potter gjorde skisser och målningar när hon reste i England under sommarhalvåret. Vid påsktid reste familjen ofta två veckor till havet och som vuxen reste Beatrix Potter ibland utan föräldrarna för att besöka någon släkting. En trädgårdsbild som senare användes i *The Tale of Benjamin Bunny* 1904 gjordes vid besök

⁹⁵ Se detta arbete ”Den viktorianska tiden: Kvinnor, barn och bilderböcker.

⁹⁶ William Turner (1775-1851) engelsk målare

⁹⁷ John Constable (1776-1837) engelsk landskapsmålare

⁹⁸ Stevenson Hobbs, s.25

⁹⁹ Stevenson Hobbs s.26

¹⁰⁰ Denna sida av Beatrix Potterskonstnärskap studeras bäst genom att studera bilderna i *A Victorian Naturalist, Beatrix Potters's Drawings from the Armit Collection*

i Fawe Park Keswick 1903.¹⁰¹ Flera bilder som målades där med avsikt att kunna användas till boken blev däremot aldrig utnyttjade. Eftersom hon ständigt hade nya böcker på gång, ibland flera olika passade hon på när hon var på nya ställen att skissa och måla sådant som hon kunde tänkas ha behov av vid senare tillfällen. Förutom landskap finns oändligt många skisser bevarade av rekvisita och möbler som var ren träning eller riktade studier för speciella ändamål. I en analys av boken om igelkotten Mrs Tiggy Winkle som är tvätterska skriver Grinstein:

We find ourselves in recognisable position because here again Beatrix Potter has used material from the world around her as models for the characters in her story. Many of the scenes that she painted for her stories have been identified and people derived a great deal of pleasure from putting together the real objects of locations with her pictures.¹⁰²

Förutom att titta på de delar av Beatrix Potters bildkonstnärskap som jag finner vara av stort intresse för detta arbete är det naturligtvis också relevant att se bakgrunden till hennes texter och språkliga berättande. Även om hennes illustrationer på sätt och vis lever sitt eget liv och haft störst genomslag ska även texterna få sin uppmärksamhet.

Text och språk

Beatrix Potter var oerhört noggrann med varje ord och lät inte förläggaren ändra utan att hon verkligen kände att det blev till det bättre. Många brev finns bevarade som visar det och i

Childrens Literature an Illustrated History konstaterar man följande:

”In the case of Beatrix Potter, one of the greatest of all animal artists, her pictures have traditionally been given precedence over her written texts, and she is sometimes regarded as an artist who invented stories merely to accompany her delightful water-colour pictures. Recent accounts of her work, however, have laid increasing emphasis on the elegance and wit of her prose, with its humorous understatement (‘Quite the contrary; they were not in bed; *not* in the least’ illustrates the kittens romping during Mrs Twitchit’s tea party) and its balanced, almost biblical rhythms. Potter’s correspondence with her publishers, Frederick Warne, and her corrections to galley proofs show that she was as much concerned for the precision of her texts as for the reproduction of her illustrations.”¹⁰³

Man vet att Beatrix Potter var en flitig läsare av Bibeln och Shakespeare. Under de ensamma åren när Bertram var i skolan lärde hon sig hela Shakespearepjäser utantill. Hon hade tidigt fått muntliga berättelser av sin barnsköterska och barnböcker hade hon också läst. Pappan beundrade Caldecott. Med tanke på att familjen var välbeställd är det högst troligt att guvernanter läste både sagor och fabler för barnen Potter när de var små. Bilder och anteckningar i dagboken visar att hon var väl bekant med *Alice i underlandet*.¹⁰⁴

¹⁰¹ Stevenson Hobbs s. 138

¹⁰² Grinstein 1995 s. 95 – 96

¹⁰³ Peter Hunt, edit. 1995 *Childrens Literature an Illustrated History* Oxford university press, Oxford s.186

¹⁰⁴ I dagboken gör Beatrix anknytningar till både ”Alice och bibeln den 2 maj 1883

Att skriva hade Beatrix Potter tränat på genom sin dagbok och sina många brev, men dagboken var ju inte avsedd att läsas av andra än henne själv och därför kan man ibland uppleva att det i den sker lite snabba kast i hennes berättelser eller att hon flikar in korta kommentarer som man inte riktigt kan förstå. Hennes bildbrev är däremot ofta väl sammanhållna och man känner när man läser dem att hon verkligen lägger sig vinn om att det mottagande barnet ska få en stunds glädje och underhållning.

I detta arbete finns många citat från dagboken, och brev skrivna av Beatrix Potter själv som förutom innehållet är exempel på hur hon skrev. Lägg särskilt märke till hur hon ändrar sitt språk och stavning då hon växlar mellan Peter Rabbit och Jane Mc Gregor samt mellan Josephine Rabbit och Mrs Tiggy-Winkle i miniatyrbreven.¹⁰⁵

I artikeln, ”Beatrix Potter’s words – not ‘a poor second’ “¹⁰⁶ finner Kate Chandler det angeläget att poängtera Potters minutiösa arbete med de enskilda orden. Som exempel tar hon fram hur Potter, under Pelles vistelse i herr Karlssons trädgård, i sin miljöbeskrivning räknar upp alla de olika grönsaker som odlas där. Hon menar att Potter genom att vara specifik hellre än allmän ger läsaren en känsla av att vara närvarande i trädgården tillsammans med Pelle som upplever alla smaker och dofter där.

Bilderboksanalys

Som jag tidigare informerat om i inledningen av detta arbete, hämtar jag mina kunskaper i bilderboksanalys från Maria Nikolajevas *Bilderbokens Pusselbitar* samt Ulla Rehdins *Bilderboken, på väg mot en teori* och *Bilderbokens Hemligheter*.

Bilderboken som medium kan ha en mycket komplex uppbyggnad där text och bild samarbetar på en mängd olika sätt. Därmed finns det mycket att studera förutom texten och bilderna var för sig.

När det gäller min analys av Beatrix Potters kaninböcker har jag valt ut de saker som jag vill titta närmare på för att kunna svara på mina frågor. Först går jag igenom bildteknik, format och layout. Därefter kommer analys av person och miljöskildringen. Analysredskap kopplade till person och miljöskildring tar jag upp i samband med respektive avsnitt. Ett betydelsefullt objekt får särskild uppmärksamhet under rubriken ”Den röda näsduken”.

¹⁰⁵ Biografisk del ”Sagokaninerna börjar leva sitt eget liv”

¹⁰⁶ The Beatrix Potter society Newsletter No.104 s.6-7 2007

Ikonotext

En bilderboksproduktion består av ett samspel mellan bild och text som tillsammans berättar en historia för läsaren. När man läser bild och text som en gemensam utsaga kan man kalla det för ikonotext.¹⁰⁷ Rhedin uttrycker det så här:

Som begrepp pekar även ikonotextbegreppet på ett förtextligande av den konstnärligt- narrativa bilden på dennas innehållsliga, informativa eller deskriptiva nivå genom verbal omskrivning eller parafra. En sådan process gör bilden som form transparent och möjliggör att bilden blir litteraturvetenskapligt mer hanterbar,¹⁰⁸

Jag har valt att i min analys i första hand skaffa mig information genom ikonotexten. Detta innebär att jag läser boken som en helhet i stället för att göra textanalys för sig och bildanalys för sig. Jag djupanalyserar heller inte förhållandet mellan text och bild. Jag ser det som att båda faktorerna samarbetar i ikonotexten för att ge en upplevelse av kaninpersonernas yttre och inre egenskaper samt den miljö de befinner sig i. Då och då lyfter jag dock fram information av intresse som ges specifikt i antingen text eller bild.

Kaninböcker

Av Beatrix Potters 23 små böcker förekommer kaniner i nio. Jag har valt ut fem böcker som jag ska studera närmare. Alla fem har kaniner som huvudaktörer i berättelserna.

The Tale of Peter Rabbit 1902/ *Sagan om Pelle Kanin*

The Tale of Benjamin Bunny 1904 / *Sagan om Benjamin Kanin*

The Story of a Fierce bad Rabbit 1906

The Tale of the Flopsy Bunnies 1909/ *Sagan om Flopsys ungar*

The Tale of Mr Tod 1912

Fyra av böckerna hade samma format från början. Det var en liten miniatyrbok med uppslag som hade text på en sida och bild på den andra. Bara *The Story of a Fierce bad Rabbit* var ett undantag. Den gjordes först som en slags lekbok med en enda dragspelsvikt sida som skulle vecklas ut. Men bokhandeln uppskattade inte detta eftersom de var svåra att hantera och blev förstörda redan i affären. Därför blev den omarbetad till samma format som de andra böckerna och fick ingå i serien som kallas ”The Peter Rabbit books”. Från början var *The Story of a Fierce bad Rabbit* en del av vad som var tänkt att bli en egen liten serie med tre mycket enkla berättelser för riktigt små barn. De andra två var *The Story of Miss Moppet*¹⁰⁹ och *The Sly Old Cat*. Ordet ”story” i stället för ”tale” i titeln indikerar att det här inte är tal om en fullständig

¹⁰⁷ Rhedin 2001 s.20, begreppet har föreslagits av Kristin Hallberg ”Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen” *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1982:3-4 s.163-168

¹⁰⁸ Rhedin 2001 s.74

¹⁰⁹ Det har inte gått att finna någon svensk översättning av *The Story of a Fierce bad Rabbit* men *The Story of Miss Moppet* finns i *Barndomslandet del I ”Historien om Miss Moppet”* s.42-43

saga utan en enklare berättelse. Även ”Miss Moppet” var från början i dragspels/panorama format men tillhör nu också ”The Rabbit Books”. *The Sly Old Cat*¹¹⁰ blev aldrig utgiven som bok.

När det gäller de andra fyra kaninböckerna så samlade man dem 1982 i en storvolym som bär titeln *The Complete Adventures of Peter Rabbit*. Omarbetad och med nya reproduktioner av Beatrix Potters bokillustrationer utgavs den 2003 i både England och Sverige. På svenska heter den *Stora sagoboken om Pelle Kanin*. För att det ska vara möjligt att följa mina sidhänvisningar i samband med analysen, har jag valt att använda denna storbok som just nu är aktuell på marknaden här i Sverige. De små böckerna finns bara att få tag på via antikvariat och bibliotek.

Sagan om Herr Räv i litet format har jag bara lyckats få tag i på engelska. Troligtvis har den bara blivit översatt till svenska i storboksversionen.

Stora sagoboken om Pelle Kanin är en omarbetning som skiljer sig i layout och illustrationer från den första engelska versionen, men båda är förvisso exempel på det post mortem - fenomen som Ulla Rehdin talar om i *Bilderbokens hemligheter* ”I döda poeters efterföljd:

Beatrix Potter och hennes kaninvärld har under lång tid varit särskilt utsatta för skövling, styckning och omarbetning, man talar med fog både om Potterhysterin och Potterindustrin. Här omvandlas böcker som utmärkt väl går att läsa från två-treårsåldern till konstnärligt tvivelaktiga pekböcker och bokleksaker som badböcker, titt-ut-böcker och pop-up-böcker för ungefär samma åldrar samtidigt som fenomenet merchandising blommar. Det finns en hel industri av kringprodukter.¹¹¹

Under rubriken ”Diskussion och slutsatser” kommer jag att ge mina synpunkter på post mortem - fenomenet och Potter-industrin. Jag har därför också tittat närmare på några av de nya produkter som finns på den svenska marknaden. Sist i denna analysdel redovisar jag dem under rubriken: Vers, pek- och lekböcker

Innan jag refererar de fyra kaninberättelserna i storboken gör jag en analys av hur böckerna är tillverkade rent bildmässigt.

Bildteknik, format och layout

Beatrix Potter gjorde nästan alla sina bokillustrationer i akvarellteknik med lite inslag av gouache, och de är så noggrant målade att varje bild är som en egen liten tavla. Akvareller målas med transparent vattenfärg på grovt papper, där vitheten av pappret lyser igenom och får, om man är skicklig, en särskilt sagoaktig lyster. Gouache är täckande och det är oftast vitt som används i samband med akvarell, eftersom man annars måste spara ut den vita färgen

¹¹⁰ Hela manuskriptet finns i Linder *A History of the Writings of Beatrix Potter*, mellan sidorna 182 och 183

¹¹¹ Rhedin 2004 s.194

från pappret. Vanligtvis har Beatrix Potters bilder inte en skarp kant eller ram runt sig, utan färgen tonar ut mot det vita pappret i en sammanhållen men något oregelbunden form.¹¹² Nikolajeva menar att detta i motsats till en ram som skapar distans, i stället gör ”/.../att betraktaren bjuds in i bilden och kommer mycket nära handlingen och personerna”¹¹³ Undantaget är *Sagan om Herr Räv* som har både akvareller med ram, och tuschmålningar som liknar gamla tryck i träsnitt.¹¹⁴

Beatrix Potters färgskala är alltid mjukt pastellig, och eftersom det ofta är naturen som skildras dominerar färgen grönt och brunt i olika valörer och nyanser. Att använda så mycket grönt är svårt eftersom det lätt flyter ihop till en grön massa. Beatrix Potter klarar dock detta med elegans. Hon är en mästare på att blanda till olika nyanser, och löser dessutom ofta problemet med att vara väldigt svag i tonen. Bakgrunden blir på så sätt en mjuk kuliss och man ser de bruna påklädda kaninerna som aktörer i förgrunden.

Den tredimensionella effekten förstärks av de suddiga konturerna och den mjuka formen på bilderna. Centralt placerade på det vita pappret blir de ett magiskt titthål in i den förtrollade sagovärlden. Man sugts verkligen in i de små tavlorna.

De små originalböckerna i ”Peter Rabbit” - serien har yttermättet 11x 14,5 cm, ungefär så stort som det format vi kallar A6. Ett uppslag i boken blir då ungefär A5. Jag har lyckats få tag i alla de berättelser jag valt ut också i detta format och kan konstatera att det i alla utom *The Tale of Mr Tod* finns en textsida och en bildsida på varje uppslag. I den förekommer förutom det nämnda förhållandet även vissa uppslag med två svartvita rektangulära bilder och med text och bild på samma sida. Dock finns aldrig mer än en illustration på varje sida.

När det gäller *Sagan om Pelle Kanin*, så är det den av Beatrix Potters berättelser som förekommit mest i Sverige. Den har utgivits i en serie lågprisbilderböcker från Bonnier Carlsen som kallas ”Ekorrböcker”.¹¹⁵ Formatet är drygt det dubbla av de små originalböckerna, och ett uppslag får därmed en storlek något större än A4. I denna bok finns text och bild på samma sida. Det förekommer sidor med en eller två bilder, dock alltid kombinerade så att det blir högst tre på ett uppslag. Bilderna håller ibland ett format som är något större än i den ”lilla” boken men de flesta är ordentligt uppförstorade till drygt dubbla av originalformatet.

Man har också ökat antalet bilder från 27 till 33. Extrabilderna har plockats fram postumt men vissa har förekommit i tidiga upplagor och sedan plockats bort. I antologiserien *Barn-*

¹¹² Maria Nikolajeva 2000 använder termen blödning när bildytan går utanför en tänkt symmetrisk form. s.79-80

¹¹³ a.a s.79

¹¹⁴ Bilaga 3

¹¹⁵ Potter, Beatrix *Sagan om Pelle Kanin* Bonnier Carlsen Bokförlag, Stockholm 2004 svensk text av Birgitta Hammar Första upplagan 2004.

*domslandet*¹¹⁶ finner man hela texten men endast 19 bilder på sex sidor. Nyast på marknaden är en Pop-up version som behandlas senare i detta arbete.

Stora sagoboken om Pelle Kanin har ett format som är nära A4 till det yttre och varje uppslag blir så stort som A3. Det finns allt ifrån två till sex illustrationer på ett uppslag. Varje bild är förstorad jämfört med småböckerna – en del bara helt lite andra så mycket att en bild fyller nästan en hel A4 sida.

Beatrix Potter målade sina illustrationer smått men tack vare hennes enorma detaljrikedom gör de sig mycket bra även uppförstora. Däremot får ett uppslag med flera små bilder läsaren att känna sig förvirrad. Man vet inte vilken bild man ska titta på och det totala intrycket blir oestetiskt. Känslan av att sugas in i en bild i taget uteblir nästan helt. Maria Nikolajeva tar Beatrix Potters böcker som exempel i sitt kapitel om layout. Hon menar att det klassiska mönstret i en bilderbok är att ha bilden på högersidan och texten på vänstersidan;

Beatrix Potters böcker har också text och bild på vars en sida. Men hon varierar uppslagens komposition genom att placera bilden omväxlande till höger och till vänster. Denna variation skapar ett särskilt berättelsetempo som gör Potters böcker, som *Sagan om Pelle Kanin*, mycket speciella. Det finns flera moderna Potter-utgåvor där tre-fyra bilder har placerats på varje sida, sex-åtta per uppslag, och texten löper sammanhängande på sidan. Naturligtvis skapar detta helt andra förutsättningar för upplevelsen av boken.¹¹⁷

Stora sagoboken om Pelle Kanin har bra kvalitet i papper och tryck. Bilderna är nya mycket välgjorda reproduktioner, praktiskt taget omöjliga att skilja från Beatrix Potters original i tidigare böcker. Färgåtergivning är till och med bättre och ser väldigt äkta ut.

Naturligtvis påverkar all manipulation slutprodukten. Böcker med nya format, omslag, och layouter är en del av post mortem - fenomenet.

Stora sagoboken om Pelle Kanin

De fyra berättelserna i "*Stora sagoboken om Pelle Kanin*" har det gemensamt att Pelle förekommer i samtliga. Nedan följer korta referat av sagorna var för sig.

Sagan om Pelle Kanin

I den första kaninsagan, som på svenska heter *Sagan om Pelle Kanin* och har översatts av Birgitta Hammar, är Pelle huvudpersonen. Han bor tillsammans med sin mamma och sina tre systrar i en håla under rötterna på en väldigt stor tall. En dag när mamma Kanin ska gå och handla skickar hon i väg sina barn ut och leka med varningen att inte gå till Herr Karlssons

¹¹⁶ *Barndomslandet del Tripp, trapp. trull* Red. Eva von Zweigbergk Albert Bonniers förlag AB Stockholm nyutgåva 1973 orginalutgåva 1963 med undertitel *De första stegen*, Beatrix Potter "Sagan om Pelle Kanin" s.148-153

¹¹⁷ Nikolajeva s.75

trädgård. Pelles pappa mötte sitt öde där och hamnade i en paj/pudding,¹¹⁸ men trots det ger sig Pelle, som är mycket stygg, iväg dit för att ta för sig av alla godsaker. Gamla fru Kanin går till bageriet och systrarna Flopsy Mopsy och Ull-tott, som är snälla små kaniner, går för att plocka björnbär. Pelle äter så mycket grönsaker att han får ont i magen och går för att leta efter persilja. Han tror att det kan hjälpa. Då stöter han på herr Karlsson som är ute och arbetar i sin trädgård. Herr Karlsson jagar Pelle och han blir så förskräckligt rädd att han inte hittar grinden. Han tappar sina skor och springer fortare på alla fyra. Tyvärr fastnar han i ett nät med de stora blanka knapparna i sin nya blå rock. Pelle tror att han är fast och börjar gråta men får hjälp av några sparvar som säger till honom att ta av sig rocken. Herr Karlsson är inte långt borta och försöker fånga Pelle med ett såll. Men Pelle är snabb och skuttar in i ett redskapsskjul, där han hoppar ner i en vattenkanna. Pelle avslöjar sig med en nysning och jakten börjar på nytt. Denna gång klarar sig Pelle genom att hoppa ut genom ett fönster. Herr Karlsson ger upp och går tillbaka till sina plantor, men den våte och livrädde Pelle hittar inte ut ur trädgården. En vit katt är tursamt nog upptagen med att titta på guldfiskarna i dammen och till slut får Pelle syn på grinden men måste då ta sig förbi herr Karlsson igen. Han lyckas ta sig ut i sista sekunden och springer hem till sin mamma och sjunker ihop på den mjuka sanden i kaninhålet. Pelles fina jacka blev kvar i trädgården och herr Karlsson använder den som fågelskrämma. Det var andra gången på fjorton dagar som Pelle slarvat bort sina kläder. Pelle mätte inte så bra den kvällen så hans mamma skickade honom i säng och gav honom kamomillte. Systrarna fick bröd mjölk och björnbär till middag.

Sagan om Benjamin Kanin

I den andra kaninberättelsen som översatts av Britt G. Hallqvist är det Pelles kusin, lille Benjamin som är titelpersonen, men den är en direkt fortsättning på berättelsen om Pelle. En dag ser Benjamin herr och fru Karlsson åka bort med ponny och trilla. När han ger sig i väg för att berätta den han glada nyheten för sin kusin, vet han inte vad som hänt i den första berättelsen men snubblar nästan över en ynkelig Pelle som sitter hopkrupen och inlindad i en röd näsduk. Pelle berättar att han förlorat sina kläder, och Benjamin berättar att herr och fru Karlsson gett sig av.

Hand i hand ger sig kusinerna i väg till trädgården, där de denna gång tar sig in genom att klättra upp i päronträdet och sedan över trädgårdsmuren. Benjamin anser att det är större risk att man förstör sina kläder om man kryper under grinden som Pelle tidigare gjort. Väl inne i trädgården menar Benjamin att de först och främst ska ta tillbaka Pelles kläder för att

¹¹⁸ I den svenska översättningen benämns det som en pudding men på bild ser det ut som en typisk paj med helt lock. I den lilla originalboken finns inte denna bild, så översättaren har förmodligen aldrig sett den.

kunna använda näsduken till annat. Rocken har krympt lite av nattens regn och skorna är fulla med vatten men det bekymrar inte Benjamin som passar på att prova herr Karlssons basker som också hamnat på fågelskrämman. Eftersom den är för stor överger han den och föreslår att de ska plocka lökar i näsduken som present till Pelles mamma.

Pelle är mycket nervös och hör konstiga ljud hela tiden, men Benjamin låter sig väl smaka av trädgårdens godsaker. ”– Pappa och jag brukar hämta sallad här till söndagsmiddagen”¹¹⁹ berättar han. Men Pelle äter inget, han vill hem så fort som möjligt, och nervös som han är tappar han näsduken med lökarna inte en utan två gånger.

På vägen ut får de syn på en katt och gömmer sig under en upp-och-nervänd korg. Katten kanske gillade löklukt för hon satte sig på korgen och stannade i fem timmar. Till slut kom gamle herr Benjamin Kanin, lille Benjamins pappa för han letade efter sin son. Han var inte ett dugg rädd för katter.

Sagan om Flopsys ungar

I den tredje berättelsen som även den översatts av Britt G. Hallqvist har Benjamin blivit vuxen, gift sig med sin kusin Flopsy och fått en kull med sex ungar. Familjen har det glatt och trevligt tillsammans, men de är inte alls sparsamma och ibland tar maten slut. Pelle har en handelsträdgård och lånar ut kål till dem ibland men kan inte alltid hjälpa till. Då får ungarna ge sig i väg till en soptipp utanför herr Karlssons trädgård och där finns både det ena och det andra.

En dag hittar ungarna förvuxen sallad, äter sig proppmätta och somnar. Men herr Karlsson som ska tömma gräs på tippen hittar dem och stoppar dem i sin säck medan pappa Benjamin ser på. Ungarna vaknar inte utan drömmer att det är deras mamma som stoppar om dem. Medan herr Karlsson kör in sin gräskippare ställer han ifrån sig säcken. Mamma Flopsy som kommer för att träffa familjen försöker hjälpa Benjamin att knyta upp snöret men de lyckas inte.

Som tur är får de hjälp av en liten mus som gnager hål i ett hörn så att ungarna kan komma ut. Gamla grönsaker får ta ungarnas plats i säcken, och sen gömmer de sig och väntar på att herr Karlsson ska komma tillbaka. Intet ont anande tar han säcken med sig hem medan kaninerna följer efter på avstånd.

Innan säcken öppnas har herr Karlsson hunnit skryta rejält om innehållet för frun som ser fram emot att få en ny krage till sin gamla kappa. Men herr Karlsson vill sälja kaninerna och köpa tobak för pengarna, så gräl utbryter mellan makarna medan kaninfamiljen finns utanför fönstret som åhörare.

¹¹⁹ s.33

Så öppnas säcken av fru Karlsson som blir ännu argare eftersom hon tror att det är herr Karlsson som lurat henne. Minsta ungen får en flygande grönsak på sig så då är det bäst för kaninerna att ge sig i väg hem. När det sedan blev jul fick musen fick kaninull i julklapp.

Sagan om Herr Räv

Sagan om Herr Räv har översatts av Love Kellberg och är betydligt längre än de tre tidigare. Benjamin och Flopsy har fått en ny kull ungar som är mycket små och hjälplösa. Gamle herr Kanin bor hos dem och lovar vara barnvakt en dag då föräldrarna ska bort. Men när han får besök av herr Grävling glömmer han sitt uppdrag. Efter att de båda herrarna rökt och skroderat en stund somnar den gamle kaninen, och det är fritt fram för Grävlingen att lägga ungarna i en säck.

Benjamin och Flopsy förstår vad som hänt när de kommer hem. Alla sju ungarna är borta och det luktar grävling. Men gamle herr Kanin vill inte kännas vid det hela. Benjamin ger sig, sjuk av oro, iväg efter kidnapparen och får efter en stund hjälp av sin kusin, Pelle. Pelle vet att grävlingen håller till i ett av herr Rävs många hus. Längs vägen över kullarna bor Pelles syster Ull-tott med sin man och ungar. Av henne får de veta att grävlingen gått förbi med något som rörde sig i en säck. Hennes man, en svart kanin, gömmer sig för att inte behöva följa med.

När de kommer nära skogen börjar de smyga och kommer sedan fram till den klippa där räven byggt ett av sina hus. Väl framme tittar de in genom ett fönster och får se att bordet är dukat för måltid åt en person. Genom ett annat fönster ser de grävlingen ligga till sängs och hör honom snarka. Alla fönster och dörrar är ordentligt låsta, så kaninerna kan inte ta sig in trots att de försöker. Innan det blir alldeles mörkt hinner de uppfatta att luckan till spisen rör sig och förstår att ungarna är instängda där och vid liv.

Hela natten turas Pelle och Benjamin om att gräva en tunnel för att ta sig upp genom köksgolvet, men när de är nästan färdiga har det blivit morgon, och herr Räv kommer hem och låser upp med en stor nyckel. En lång och utdragen kamp bryter ut mellan de båda rovdjuren. Först försöker räven gillra en fälla åt grävlingen men misslyckas. Sen blir det fullt slagsmål och de små kaninerna kan bara se på när de tumlar runt ner för den branta backen. De är mycket rädda men passar kvickt på att rädda ungarna.

Hemma i stugan har Flopsy läxat upp sin svärfar ordentligt, men när ungarna väl är hemma återställs harmonin i kaninfamiljen. Den gamle får en ny pipa kanintobak, och Pelle och Benjamin berättar om sitt äventyr. Men om det var herr Räv eller herr Grävling som vann slagsmålet fick de aldrig veta.

Personskildringen

Maria Nikolajeva har skrivit om bildens begränsning i personskildringen. Bilden kan inte namnge en person, ange dess ålder eller ens alltid dess kön. I synnerhet när det gäller personer som skildras, som djur eller föremål, behöver illustratören använda kläder för att förtydliga olika roller.¹²⁰ Texten kan också berätta om personens tankar, känslor och uttrycka i direkt tal sådant som ger ledtrådar till personligheten. Bilden är dock överlägsen när det gäller att skildra en persons yttre. De vackraste och mest detaljerade kaninporträtten förekommer i *Sagan om Benjamin Kanin*.¹²¹

Nikolajeva använder termerna: platt, rund, statisk och dynamisk när det handlar om att beskriva en personlighet. Hon anser dock att när det gäller bilderbokspersoner så är de oftare statiska än dynamiska och oftare platta än runda. Orsaken skulle vara att det inte finns så stort utrymme i en bilderbok att utveckla en personlighet, och att bilderböcker generellt är mer handlingsorienterade.¹²² Eftersom jag i denna analys använder fyra berättelser får jag ett större material än normalt att arbeta med. Personerna analyseras genom hela sviten av böcker, vilket motiveras av att ”sagorna” mer eller mindre bygger på varandra och numera också förekommer inom pärmarna på en och samma bok.

Pelle

I *Sagan om Pelle Kanin* är Pelle huvudpersonen. Han ser ut som en liten vildkanin men går på två ben och har på sig en blå jacka och små skor. I texten får man veta att han är mycket stygg, och att han inte lyder sin mamma, som sagt att barnen ska akta sig för Herr Karlssons trädgård. På bilderna ser man honom raskt och kavat ge sig i väg.

Han är en glupsk liten kanin för han börjar genast ta för sig i av allt det goda: sallad, bönor och rädisor. Glupskheten illustreras av att han har en rädisa i varje tass, äter med vänster och har en ny beredd i högertassen. När han fått ont i magen av allt ätandet blir han lite eftertänksam och kommer på att det kanske kan hjälpa om han äter persilja.

Jagad av herr Karlsson blir Pelle mycket rädd och springer hit och dit på ett förvirrat sätt. När han fastnat i ett nät ger han först upp och börjar gråta men tar sedan till sig gråsparvarnas goda råd att lämna sin fina jacka, och kommer loss. Under jakten som följer visar Pelle att han är snabb och kan ta skutt i väg ifrån Herr Karlsson. Rädd och jagad gör han misstaget att hoppa ner i en vattenkanna med vatten i. Efter jakten är Pelle så rädd och våt att han skakar, hittar inte ut och börjar gråta igen. Han ger dock inte upp, hittar hem och får där ta konsekvenserna av sitt handlande: att gå till sängs och få medicin.

¹²⁰ Nikolajeva 2000 s.143

¹²¹ Se bilaga 4

¹²² Nikolajeva 2000 s.142

I *Sagan om Benjamin Kanin* har Pelle en mycket passiv roll. Han är rädd när han kommer in i herr Karlssons trädgård igen. Han låter Benjamin ta alla beslut men är naturligtvis glad att få tillbaka sin jacka. Pelles nervositet gör att han två gånger tappar de lökar som de plockat för att blidka hans mamma. När kusinerna blivit räddade av gamle herr Benjamin Kanin får även Pelle smaka på farbrors käpp och går sedan slokörad iväg. Tillbaka i kaninhålan mår han dock bättre än förra gången han varit i herr Karlssons trädgård. Mamma blev ju glad att han fått tillbaka kläderna och förlät honom, och tillsammans med Ull-tott tar Pelle hand om näsduken när lökarna hängts upp i taket.

I *Sagan om Flopsys ungar* är Pelle bara en bifigur men det framgår att han har blivit en flitig och ansvarsfull vuxen som driver egen handelsträdgård. System Flopsy som bildat familj med Benjamin får hjälp av Pelle när det är möjligt. Även i *Sagan om herr Räv* är Pelle den hjälpsamme släktingen. Här blir han mycket initiativtagande och leder med lugn och eftertänksamhet den orolige Benjamin till platsen där de bortrövade ungarna finns. Genom dialogen förstår man att han har empati och förståelse, både för familjen som förlorat sina barn och syster Ull-tott och hennes man som fejt stannar hemma. ” – De bor för nära klipporna för att gräla med sina grannar”, ursäktar han svågern.

Pelle är både en liten pojke och en liten kaninunge på samma gång. Hans blåa jacka ger honom hans könstillhörighet och mänskliga framtoning samtidigt som hans kaninkropp är så naturalistiskt skildrad att man verkligen tycker att han är en kanin. När man ser Pelles personlighet genom hela boksviten, märker man att han är både rund och dynamisk. Det står i texten att han är ”stygg”, och det kanske man kallade barn som var olydiga på 1800 talet och en bit framåt i tiden, men det är knappast den egenskap man skulle vilja säga är hans mest utmärkande. Som liten är han just så ombytlig som små barn kan vara: nyfiken, orädd och glupsk ena stunden – ledsen, rädd och ångerfull den andra. Han vill visa sitt oberoende från mamman och systrarna men verkar ändå må som bäst när han är hemma i tryggheten hos dem igen.

När vi träffar Pelle som vuxen är han kanske lite mer platt: snäll, hjälpsam och ansvarsfull, men läsaren av de första böckerna har fortfarande i minnet hur han var som liten och han blir därmed en karaktär med flera egenskaper.

Att han ser likadan ut, klädd i sin blåa jacka både som barn och vuxen gör att man ser på honom som den samme, men sett genom texten och i ett längre perspektiv har han utvecklats. Han var olydig som liten men som vuxen ger han sig in i farligheterna på ett mer eftertänksamt och moget sätt. Som kanin är han dock fortfarande underlägsen de ”rovdjur” han möter, antingen de har människogestalt eller djurgestalt, och har all anledning att känna sig rädd.

Benjamin

Benjamin som är kusin till Pelle kallas ofta ”lille Benjamin” för att hans pappa också heter Benjamin Kanin. Även han har en liten jacka på sig och den är brun (i de senare böckerna röd eller rödbrun). På fötterna har han träskor. I *Sagan om Benjamin Kanin* tar han på ett vänligt sätt kommando över den ängslige Pelle. Han ser till att Pelle får tillbaka sina kläder och njuter av att mumsa i sig härlig sallad under tiden. Det är han som räknar ut, att de ska plocka lök i näsduken och ge dem i present till fastern som han verkar ha respekt för. Märkligt nog får han inte behålla sin huvudrollsstatus hela vägen för boken slutar med en försonande och hemtrevlig stämning hemma hos Pelle men man får inte veta hur det gick för Benjamin.

I *Sagan om Flopsys ungar* har Benjamin vuxit upp men trots att han nu blivit familjefader går han fortfarande klädd som när han var barn. Om man jämför med hur hans egen pappa är klädd i *Sagan om Benjamin Kanin*, så skildras Benjamin som vuxen inte alls som en man med pondus. Han har gift sig med Pelles syster Flopsy, och man får veta att de är glada, har många barn men inte är ett dugg sparsamma. Familjen verkar leva ett bohemiskt liv och tar dagen som den kommer. När inte maten räcker lånar de av Pelle. Som pappa verkar inte Benjamin vara särskilt ansvarsfull. Ungarna får springa vilt omkring och hitta mat bäst de kan. När herr Karlsson kommer gömmer han sig. Oförmögen att knyta upp säcken som ungarna blivit stoppade i får han hjälp av en liten skogsmus. Trots det allvarliga som just hänt finner han tillsammans med sin fru på ett litet bus. Nämligen, att lura paret Karlsson ordentligt genom att lägga gamla grönsaker i säcken. Hela familjen beger sig sedan orädda iväg att skåda effekterna av sitt tilltag.

I *Sagan om herr Räv* möter vi Benjamin som en äldre och mognare pappa med ansvar för en ny kull ungar. Denna gång tycks familjen leva under mer ordnade förhållanden och har också hos sig gamle herr Benjamin Kanin. När det uppdragas att kaninungarna har blivit bortrövade blir Benjamin mycket orolig för sina barn och ger sig genast i väg efter grävlingen. Han är uppjagad när han möter Pelle, men eftersom Pelle kan berätta att ungarna levde för tio minuter sedan samt vart de tagit vägen med grävlingen, lugnar han ner sig något och låter Pelle ta över. Framme vid huset är Benjamin återigen utom sig av oro tills de förstår att ungarna lever. ”Benjamin blev så glad att det var ett under att han inte väckte herr Grävling, /..!”

Även om Benjamin inte själv handgripligen kan rädda sina barn så finns han där, och hämtar dem så fort han kan. Tillsammans med Pelle kånkar och bär han säcken med ungarna tills de kommer hem. När han väl är tillbaka i säkerhet är han upprymd och förlåter sin gamle far.

Sett genom hela sviten av böcker utvecklas även Benjamin, och hans personlighet är därför dynamisk. Han har mognat en hel del som make, pappa och son, när man möter honom i

den sista boken. Även om han inte är sammansatt av så många olika karaktärsdrag, kan man när man lägger ihop från alla böckerna knappast påstå att han är alldeles platt.

Fru Kanin

Fru Kanin förekommer i de tre första berättelserna. I *Sagan om Pelle Kanin* är hon den förmanande och vårdande ensamstående föräldern. Hon är mer påklädd (lång klänning, schal och förkläde) än sina barn på alla bilder utom den första, som visar alla fyra kaninerna i sin djuriska nakenhet vid sin håla. I den bilden kan hon identifieras, för att hon är större än sina tre barn

När hon ska ge sig i väg för att handla i bageriet har hon en röd näsduk¹²³ draperad över huvudet som cape och bär med sig paraply och korg. Man tänker på rödluvan¹²⁴ när man ser bilden men inget i texten ger sådana associationer. Där får man däremot veta att hon köpte fem bullar med korinter i.¹²⁵

Paraplyet ser jag som ett vapen, för inget tyder på att det skulle bli regn. Kaniner är ju försvarslösa varelser och Fru Kanin är en ensam änka på vandring i den stora skogen. Man skulle också kunna tolka det så att hon är ”klädd” för promenad på borgerligt, engelskt vis – alltid redo för en skur.

I *Sagan om Benjamin Kanin* får man veta att hon försörjde sig på att sticka kaninvantar och sockor. ”Hon sålde också harsyra, kamomill, fläderte och kanintobak (det som vi kallar lavendel)”¹²⁶ På bild ser man henne flitigt arbetande under en skylt där det står: ”Josephine Bunny licenced to sell Tea and Tobacco”¹²⁷ Efternamnet Bunny förbryllar eftersom hon borde heta Rabbit. Möjligen har hon använt sitt flicknamn. I den svenska översättningen har det ingen betydelse, men skarpsynta engelska läsare borde undra.

Benjamin vill träffa sina kusiner men undvika sin faster. Säkert känner han till att hon inte tycker om att man går till herr Karlssons trädgård, och det är dit han vill locka med sig Pelle. Benjamins förslag att plocka lök till fastern som present bidrar till att blidka henne när de kommer hem. Gladast blir hon dock av att Pelle återfunnit sina kläder. Fru Kanin är en dam med företaganda vilket tycks ha gott i arv till sonen Pelle. I *Sagan om Flopsys ungar* har de öppnat handelsträdgård tillsammans. Där syns hon dock bara på en bild och kan

¹²³ Näsduken förekommer på många ställen och har därför nedan en egen rubrik.

¹²⁴ Rödluvan möter vargen i en Beatrix Potterillustration som återfinns i *A Viktorian Naturalist- Beatrix Potter's Drawings from the Armit Collection* s. 147

¹²⁵ Potter 2003 s. 14

¹²⁶ a.a s.28

¹²⁷ a.a s. 26

mycket väl tas som Pelles fru, om man inte vet att det i den engelska första upplaga fanns en skylt som talade om att trädgården tillhörde just mor och son.¹²⁸

Fru Kanin är klädd som en äldre kvinna med hel klänning (vid kjol, säkert med flera underkjolar) – i motsats till dottern Flopsy som bär ett ungflicksförkläde. Fru Kanin utvecklas inte, hon är hela tiden en arbetande och ansvarstagande änka och mor. Hon är både platt och statisk men det är också förutsättningen för att hon ska vara en trygghet i sina barns liv. Det är ju de som ska utvecklas.

Gamle Herr Benjamin Kanin

I *Sagan om Benjamin Kanin* skildras herr Kanin i både text och bild som en man med pondus. Han är klädd i guldfärgad väst och plommonfärgad rock, går mycket rak i ryggen, skjuter fram bröstet, och har en pipa i munnen. Käppen håller han med båda tassarna bakom ryggen och i halsen har han en stramt knuten näsduk, vilket ytterligare understryker att han är en mycket viktig person. Ja, så ser en sträng pappa ut när det blivit sent på kvällen och han är ute och letar efter sin son.

Man får veta att herr Kanin inte är ett dugg rädd för katter. Den katt, som har placerat sig ovanpå korgen som kaninpojken sitter under, får sig en riktig omgång. Efter misshandeln blir katten dessutom inlåst i drivhuset. Men sen är det pojkarnas tur; båda blir dragna i öronen och får smäll av käppen. Det är en rejäl aga som känns obekvämt när man läser boken för dagens barn.

I *Sagan om herr Räv* är den nu mycket gamle herr Benjamin Kanin en helt annan person. Han bor hos sin son och svärdottern Flopsy. Hans kläder är säckiga och han somnar från sitt barnvaktsuppdrag. Dessutom ljuger han och nekar till att han träffat grävlingen som rövat bort ungarna. Han har blivit gammal och helt tappat sin forna pondus. Nu är han helt utelämnad till sonen och sonhustruns välvilja. Herr Kanin är en platt figur utan flera karaktärsdrag, däremot kan man faktiskt säga att han är dynamisk genom att han blir gammal och förändras genom det.

Systrarna

Pelle har tre systrar, Flopsy, Mopsy och Ull-tott som gemensamt fått epitetet ”snälla” I den första boken. De lyder sin mamma och är flitiga med att plocka björnbär. I *Sagan om Pelle Kanin* har alla tre likadana kläder, röda caper, som de duktigt tar av sig när de plockar bären och sen kommer ihåg att ta med sig hem igen. Den röda färgen betonar att de är flickor. Förutom att de är snälla har de ingen karaktär men ser söta ut på bilderna och bidrar till sago-

¹²⁸ Judy Taylor 2002 s. 66

stämningen genom sitt tretal. I *Sagan om Benjamin Kanin* har systrarna nästan ingen funktion; de är bara en del av familjen. På bilderna är de väldigt ”kaniniga” där de sitter och ligger i hålan och har inga kläder på sig. På sista bilden¹²⁹ har dock Ull-tott fått i uppdrag att tillsammans med Pelle vika ihop näsduken som det varit lök i.

Mopsy får man inte träffa mer men Flopsy återkommer som vuxen och gift med Benjamin i *Sagan om Flopsys ungar*. Hon är klädd i ett himmelsblått hellångt förkläde men har ingen kjol under så rumpan är bar liksom på Pelle och Benjamin. Klädseln gör att hon ser yngre ut än hennes egen mamma gjorde i den första boken. Hon delar sin mans bekymmerslösa sätt att se på försörjningen och barnuppfostran, men man kan genom ungarnas dröm anta att hon är en kärleksfull mamma som nattar dem på kvällarna. Hon är med på sin mans upptåg att lura herr och fru Karlsson och bestämmer gemensamt med honom när det är dags att dra sig tillbaka.

I *Sagan om herr Räv* har Flopsy fått en ny kull ungar och tycks liksom sin man ha blivit en mer ansvarsfull förälder. Hon är nu klädd i hel klänning vilket gör att hon ser äldre ut. Hon lutar till en början på sin ålderstigne svärfar som barnvakt. Han har även tillgång till det gullivevin hon gjort. När hon kommer hem och ungarna är borta blir hon dock så arg att hon lägger öronen bakåt och slår till Gamle herr Benjamin Kanin.

Medan Benjamin och Pelle letade var det dålig stämning i kaninlyan; Flopsy förebrådde sin svärfar, båda sov dåligt och grälade sedan vidare på morgonen. Hon hämnas hans beteende genom att ta ifrån honom pipa och tobak och börjar sedan vårstäda i ren frustration. Flopsy blir förstås glad när ungarna är hemma igen och förlåter snabbt den gamle som dessutom får en ny, lång pipa och färsk kanintobak. Flopsy är dynamisk eftersom hon utvecklas från snäll flicka via bohemisk ung mamma till en ansvarsfull kvinna. Som barn var hon platt men i den sista av berättelserna har hon en mer rund personlighet. Hon känner stark oro och både straffar och förlåter.

I denna berättelse möter vi även syster Ull-tott som gift sig med en svart Kanin och fått ungar med honom. Det enda man får veta om hennes karaktär är att hon och hennes man är för fega för att hjälpa till med letandet.

Miljöskildringen

Miljön beskriver i första hand tid och plats. Beatrix Potter kallar sina berättelser för sagor, vilket kan tyckas befogat i den mening att miljöerna liksom i folksagan inte namnger platser eller placerar dem i en exakt historisk tid. Det är helt enkelt sagotid i skogen/naturen.

¹²⁹Potter 2003 s.40

Det är de utsökta och mycket detaljrika akvarellillustrationerna som ger mest information om miljön. Men Beatrix Potter var som jag tidigare nämnt också väldigt noga med texten. Den kompletterar på olika sätt bilderna.

I min miljöanalys har jag valt att beskriva tre typer av scener som utgör platser för handlingen i mina utvalda böcker. Dessa är; naturen, trädgården och bostaden.

Naturen

I alla fyra böckerna finns inslag av natur men särskilt i *Sagan om herr Räv* förekommer hela vyer medan de andra böckerna visar mer begränsade delar av skog och mark. Naturoget blir det också av att andra djur än kaninerna förekommer i miljöerna. En liten rödhake finns med på många bilder i den första boken. Dessutom förekommer gråsparvar, koltrastar, möss och katter samt naturligtvis räven och grävlingen i den sista boken.

När Beatrix Potter målar sina naturbilder gör hon det med stor kärlek; det kan man inte ta miste på. Sagoläsaren får följa med till platser som är nya och utforskade för honom eller henne, men Beatrix Potter själv har trampat dessa stigar oändliga gånger och känner minsta blomma väl.

Naturbilderna i *Sagan om Pelle Kanin* och *Sagan om Benjamin Kanin* är ganska få, eftersom de mest utspelar sig i Herr Karlssons trädgård. Närbilder visar kaninerna och runt dem finns trädstammar, rötter och gräs. Även om också *Sagan om Flopsys ungar* mest utspelar sig i trädgårdsmiljö, så förekommer det också lite natur. Här är det dock inte så mycket träd och skog utan mest öppna gräsfält. Sista illustrationen med den lilla Minni Muslina framför sitt bo är en vinterbild. Grästuvorna har fått snö vilket understryker behovet av att vara varmt klädd i kaninull.¹³⁰

Trädgården

Trädgården är viktig som scen i de tre första böckerna. Beatrix Potters stora intresse för växter och djur stannade inte enbart i den vilda naturen. Även den kultiverade växtligheten så som hon ofta mötte den i sina släktingars vackra trädgårdar på den engelska landsbygden, fick igång hennes fantasi. Trädgårdar som finns i hennes böcker finns också i verkligheten och detaljrikedomen är stor. Man ser förutom alla grönsakssängar också växthus och många olika redskap. Dessutom finns det en hel del blommor som tydligt går att identifiera. Här är detaljerna och rekvisitan viktig. Text och bild samarbetar. Den som inte vet hur en rädisa ser ut får veta det genom att titta på bilden, men i texten får man också veta att Pelle först åt sal-

¹³⁰Potter 2003 s.54

lad och bönor.¹³¹ Herr Karlsson själv är också en del av trädgården. Det är han som gör den farlig men också spännande. Fågelskrämman som får bära Pelles jacka och skor är det yttersta beviset på hans nederlag i den första berättelsen. Revansch får Pelle med Benjamins hjälp genom en pinne med mössa som står kvar och ser dum ut.

Många föremål har stor betydelse i *Sagan om Pelle Kanin* och *Sagan om Benjamin Kanin*. Förutom Pelles kläder och näsduken som jag behandlar för sig kan man räkna upp: en vattenkanna, en kratta, ett nät, en skottkärra, en grind, ett såll, en korg samt diverse blomkrukor och lökar.

Bostaden

Herr Rävns hus och kaninhålorna har olika mycket gemensamt med mänskliga hus. Det förra är byggt som ett riktigt hus med fönster och där finns nästan allt man hittar i en människoboning, medan hålorna där kaninerna bor har väggar och golv av jord och är sparsamt möblerade. Detta bidrar förstås till att ge räven mer människokaraktär, medan kaninerna behåller mer av sin djurnatur. Just det faktum att det finns fönster i rävens hus gör att man som läsare tillsammans med Pelle och Benjamin kan följa med i vad som pågår inne i huset. I denna berättelse som också har betydligt större textmassa än de övriga skapar Beatrix Potter en skräckstämning främst genom sina ord. Här följer några exempel:

.../Huset var något mitt emellan en grotta, ett fängelse och en svinstia. Den kraftiga dörren var låst och den sjunkande solen fick glastrutorna att glöda röda.../Det var fuktigt, luktade illa och var övervuxet av törnen och rötter.../Solen hade gått ner. En uggle började hoa någonstans i skogen. Många otrevliga saker låg kringströdda här som borde ha begravts: kaninben och skallar, kycklingben och andra hemsigheter. Det var ett otäckt ställe – och mycket mörkt.../Månskenet glittrade i den stora knivens blad och i pajformen och åstadkom en strimma av ljus över det smutsiga golvet.

Pelles hem hos mamma är välordnat vilket kan säga en hel del om Fru Kanins karaktär. Maria Nicolajeva påpekar detta faktum: ”Miljön kan bidra till personskildringen. Personerna kan till exempel ständigt vistas i vissa miljöer (utomhus eller inomhus). Personernas rum återger deras egenskaper (prydligt eller slarvigt, avskalat eller fyllt med prylar).”¹³²

För att återgå till jämförelsen med folksagan som ofta har en formel som är: hemma – ut i värden på äventyr – hemma igen, så stämmer den in mycket bra på de två första ”sagorna”. Mamma Kanin är tryggheten hemma i kaninhålan dit Pelle återvänder efter sina äventyr.

¹³¹ Potter 2003. s.15

¹³² Nikolajeva 2000 s.118

Den röda näsduken

Föremål som förekommer i en berättelse kan ha stor betydelse både som en del av miljöbeskrivningen och personskildringen. Den röda näsduken är exempel på hur rekvisita tillsammans med kaninerna själva vandrar från bok till bok i Beatrix Potters fantasivärld. Beatrix Potter använde näsduken tillsammans med andra röda föremål i ett stilleben som hon kallar ”studie i rött”¹³³. Som så många andra detaljer i miljöerna är den alltså inte påhittad utan fanns i verkligheten. Den är lätt att identifiera eftersom den inte bara är enfärgat röd utan har vita ränder som löper runt hela näsduken som en bård och vita prickar i den inre kvadraten. Näsduken finns fotograferad tillsammans med ett antal andra föremål i en guidebok om Beatrix Potters hem med bildtext: ”A shelf on top of the dollshouse is filled with shells, miniature fans and other dolls’ accessories, arranged around Peter Rabbit’s red and white spotted handkerchief”¹³⁴

Näsduken dyker upp allra först i *Sagan om Pelle Kanin*. Gamla fru Kanin har den på sig när hon går genom skogen till bageriet. Med sin röda färg och sättet den bärs på, som cape med huva, ger den tillsammans med korgen, som hon har på armen, mycket tydliga anspelningar på sagan om Rödluvan. En liten kanin som är ute och går i skogen kan lätt bli offer för rovdjur, men samtidigt vet man ju att den sagan slutade lyckligt.

I *Sagan om Benjamin Kanin* har Pelle fått låna näsduken av sin mamma, och på sex olika bilder ser man honom hopkurad i den för att skyla sin nakenhet och hålla sig varm. Till Pelle som är mindre än sin mamma blir den stor som en filt.

Benjamin som är både praktisk och klurig får idén att använda näsduken som knyte att plocka lök i när de är i herr Karlssons trädgård. På så sätt får den vara med på ytterligare tio bilder. Genom att Pelle tappar ut innehållet två gånger hjälper den till att visa hur enormt nervös Pelle är. När han sedan viker ihop den tillsammans med sin syster på sista bilden blir det en symbolisk handling: Nu är äventyret slut, han är hemma i tryggheten igen och behöver inte vara rädd. Näsduken som har följt med honom genom hela äventyret kan läggas åt sidan. Linder berättar att det finns anteckningar på skisserna till boken varav en lyder: ”The handkerchief will make a good bit of colour all through the book”¹³⁵

¹³³ Bilaga 4

¹³⁴ Susan Denyer *At home with Beatrix Potter- the creator of Peter Rabbit* Paperback edition Harry N. Abrams Incorporated. New York 2004 Originalet publicerades av Frances Lincon Limited London 2000

¹³⁵ Linder 1971 s. 145

I en annan Beatrix Potterbok, *The Tale of Mrs. Tiggy-Winkle*¹³⁶, som handlar om hur den lilla flickan, Lucie träffar tvätterskan som är en igelkott, dyker den röda näsduken upp igen tillsammans med Pelles blåa jacka. Lucie som själv har tappat tre näsdukar och ett förkläde kommenterar de klädesplagg som Mrs. Tiggy-Winkle ett efter ett tar upp ur sin tvättkorg:

”/---/ ‘Why, there’s another hankersniff- but it isn’t mine; it’s red?’ Oh no, if you please’m; that one belongs to old Mrs. Rabbit, and it did so smell of onions! I’ve had to wash it separately, I can’t get out the smell.’ /---/ And she hung up all sorts and sizes of clothes – small brown coats of mice; and one velvety black mole-skin waistcoat; and a red tail-coat with no tail belonging to Squirrel Nutkin; and a very much shrunk blue jacket belonging to Peter Rabbit; and a petticoat, not marked, that had gone lost in the washing – and at last the basket was empty! /---/ Then away down the hill trotted Lucie and Mrs. Tiggy-winkle with the bundles of clothes!
All the way down the path little animals came out of the fern to meet them; the very first that they met were Peter Rabbit and Benjamin Bunny!

I flera av illustrationerna i boken syns näsduken och Pelles jacka. På den sista av dem ser man dessutom Pelle och Benjamin sticka upp sina små huvud och tassar ur det höga gräset för att ta emot kläderna. Näsduken förekommer på många olika ställen gör att bilderna som annars skulle ha varit ganska tama i sin färgsättning piggas upp ordentligt.

I *The Tale of Ginger and Pickles* som handlar om en hund och en katt som har lanthandel tillsammans, får man veta var kaniner kan köpa röda näsdukar och vad dessa kostar. ” The counter inside was a convenient height for rabbits. Ginger and Pickles sold red spotty pocket-handkerchiefs at a penny three farthings.” På vidstående sida visar en helsidesillustration båda affärsinnehavarna med två näsdukar framför sig på disken och flera kunder varav fyra kaniner. Genom kaninernas klädsel kan de identifieras som Peter i blå jacka, Benjamin i brun jacka och två av Peters systrar i röda caper.¹³⁷

The Story of a Fierce bad Rabbit

Denna lilla bok måste behandlas helt för sig själv eftersom den inte har någon anknytning till Pelle och hans vänner. Den finns bara i litet format och har aldrig översatts till svenska. Eftersom den innehåller så lite text har jag valt att citera hela:

THIS IS A FIERCE BAD RABBIT; look at his savage whiskers, and his claws and his turned-up tail./
This is a nice gentle Rabbit. His mother has given him a carrot /
The bad rabbit would like some carrot. /
He doesn’t say “Please.” He takes it! /
AND he scratches the good Rabbit very badly. /
THE good Rabbit creeps away, and hides in a hole. It feels sad. /
THIS is a man with a gun. /
HE sees something sitting on a bench. He thinks it is a very funny bird! /
HE comes creeping up behind the trees./
AND then he shoots – BANG! /

¹³⁶Den version av *The Tale of Mrs. Tiggy-Winkle* som jag använt mig av finns i en storbok. Beatrix Potter *The Tale of Jemima Puddle-Duck and other farmyard Tales*. Penguin Group Frederick Warne 1989 Den var ursprungligen en liten bok i serien: ” The Peter Rabbit Books”

¹³⁷ Beatrix Potter *The Tale of Ginger and Pickles* Frederick Warne 2002 s.8-9. Denna upplaga har fått ny text-sättning och nya reproduktioner gjorda efter originalet från 1909

THIS is what happens- /
BUT this is all he finds on the bench, when he rushes up with his gun./
THE good Rabbit peeps out of its hole./
AND it sees the bad Rabbit tearing past – without any tail or whiskers! THE END

Boken skrevs efter det att Beatrix Potter hade fått höra att en liten flicka tyckte att Pelle var för snäll; hon ville ha en bok om en elak kanin. Båda kaninerna är platta och statiska personligheter, en snäll och en elak. Möjligen kan man föreställa sig att den elaka kaninen blir snäll när den fått sitt ”straff” men det ligger utanför själva berättelsen. Eftersom ingen av kaninerna bär kläder är de mer djuriska än Pelle och hans vänner. Texten är ofullständig som berättelse men bilderna fyller i där texten slutar. Detta är en småbarnsberättelse på sandlådenivå där den som är dum får sitt straff på ett ganska våldsamt sätt och det är förmodligen därför den aldrig översatts till svenska.

Vers- pek- och lekböcker

Det finns i Beatrix Potters ursprungliga serie böcker två stycken versböcker. Den första *Apley Daply's Nursery Rhymes* kom ut 1917 och uppföljaren *Cecily Parsley's Nursery Rhymes* 1922. Frederick Warnes förlag lät sedan en ny versbok, *Beatrix Potter's nursery rhyme book*, uppstå 1984 där man i stort, nästan kvadratisk format, sammanförde verser och bilder från de ursprungliga versböckerna men också tog med material från andra böcker i hennes produktion. Den lär ha varit populär eftersom nytryck gjordes redan samma år, två gånger 1985 och igen 1986. Beatrix Potter var mycket förtjust i barnverser och stoppade gärna in en hel del i sina berättelser. Ibland blev de bortplockade, men här har man alltså samlat ihop allt möjligt som man kunnat hitta. Sist i denna intressanta post mortem - produkt finns en lång förklaring från förlaget varifrån man hämtat materialet.¹³⁸

När det gäller illustrationerna visar de – mer än de enskilda böckerna – på Beatrix Potters bredd som illustratör för här finns även några av de tidiga bilder hon gjorde som julkort representerade. Det finns en hel del bilder med kaniner men bara två verser där kanin nämns i texten. Bilden till den första visar upprättgående påklädda kaniner i ett vinterlandskap och lyder:

To Market! To Market!
To Market! To Market!
Now isn't this funny?
You've got a basket
And I've got some money!
-We went to market
and I spent my money,
Home again! Home again!
Little Miss Bunny!¹³⁹

¹³⁸ Beatrix Potter *Beatrix Potter's nursery rhyme book*, 1986 s.59 Boken finns inte översatt till svenska.

¹³⁹ aa.s.43

Miss Bunny i versen ovan går inte att identifiera som någon särskild kanin med anknytning till Pelles familj. I den andra versen däremot får man veta hur det gick till när den lilla svarta kaninen uppvaktade Ull-tott. (I *Sagan om Herr Räv* har de gift sig och fått ungar) Tre illustrationer, en till varje vers finns på samma sida som texten.

The little black rabbit

Now who is this knocking
At Cottontail's door?
Tap tappit! Tap tappit!
She's herd it before?

And when she peeps out
There is nobody there,
But a present of carrots
Put down on the stair.

Hark! I hear it again!
Tap, tap tappit! Tap
tappit!
Why- I really believe it's a
little black rabbit!¹⁴⁰

En äldre och två nyare pek- och lekböcker översatta till svenska har jag funnit. Den första heter *Pelle Kanin, Läs, Titta, Känn*¹⁴¹ och redan på utsidan finns Pelle med vit svanstuss som man kan känna på. Väl inne i boken får man veta att Pelle tappat sin prickiga näsduk. På varje ny sida finns någon han möter och något nytt att känna på. Bilderna är hämtade ur olika Beatrix Potterböcker men historien håller inte ihop, och har egentligen inget med Pelles saga att göra förrän på slutet då han träffar Benjamin som håller näsduken. ”Pelle fyller sin näsduk med lökar och bär hem dem till sin mamma” Boken är inte gjord av så hållbar kartong men känslmaterialen sitter på plats utom näsduken som har försvunnit för alltid. Vill man ha den får man söka på antikvariat eller loppmarknader.

Nästa bok heter *Pelle Kanin gömmer sig*¹⁴² och är nästan mer leksak än bok. Längst bak finns en ficka där Pelle kan gömma sig och sedan hoppa upp igen, om läsaren sticker sitt finger i en ögla fäst i en fjäder. Bilderna är inte målade av Beatrix Potter och hennes namn står inte på framsidan, men på baksidan står det: ”Baserad på böckerna om Peter Rabbit” och förlaget är Frederick Warne. Liksom den förra boken ska man söka på sida efter sida, men den här gången är det inte efter näsduken utan Pelle själv. ”Benjamin letar efter busige Pelle i herr Karlsons trädgård”. Bilderna är, trots att de inte är äkta, ganska söta och konstruktionen av god kvalitet. Riktigt små barn uppskattar den säkert på grund av titt-ut-leken.

¹⁴⁰Potter 1986.s.44

¹⁴¹Beatrix Potter *Pelle Kanin, Läs, Titta, Känn* Bonnier Carlsen 1999 originalets titel Peter Rabbit's tuch and feel book.

¹⁴² *Pelle Kanin gömmer sig* 2005 Förlaget Rebus

Sista boken som heter *Pelle Kanins färger*¹⁴³ innehåller ingen berättelse men vill uppenbarligen lära små barn färgerna. Upplägget är väldigt pedagogiskt med en sida för varje färg. Pelle själv är först ut med blå jacka. ”Vad kan mer vara blått?” Under tre små luckor finner man tre svar: ”Tom Tittens kläder” ”förgätmigej” och ” Anka-Vankas hatt” Sen presenteras ytterligare nio färger i nära samarbete med många av Beatrix Potters figurer. Den lilla svarta kaninen har här sin givna plats. Inte heller i denna bok är det Beatrix Potters egna bilder vi ser, men det är ändå en vacker pekbok av god kvalitet och gjord i hennes anda med överraskningsluckor.

Två stora och mycket exklusiva Beatrix Potterböcker finns på den svenska marknaden just nu. Den ena en pop-up variant av *Sagan Pelle Kanin*, den andra en så kallad karusellbok med tre sagor. Förutom Pelle Kanin träffar man här Moses Metare och Tom Titten. Sagorna finns i sin helhet med illustrationer, och tre vackra miljöer viks ut när boken står upp och pärmarna binds ihop. I en ficka finns pappersdockor av alla djuren, så att de kan ta plats i sina respektive boningar. Båda böckerna har stort format, men bilderna i karusellboken är små. I pop-up boken finns många stora bilder som är vackra i sig men konkurrerar med varandra på sidorna..

¹⁴³ *Pelle Kanins Färger*2003 Förlaget Rebus

Metodiska reflektioner

Inledningsvis ställde jag mig ett antal frågor som har funnits med under hela arbetsprocessen. I sökandet efter litteratur, där jag kunde leta efter svar på dessa, visade det sig efterhand att det fanns så mycket material att jag hade svårt att överblicka det. Jag drog därför slutsatsen att en litteraturoversikt skulle kunna ge hjälp på vägen, både åt mig själv och åt de av mina läsare som vill gå vidare och fördjupa sig i ämnet. Trots detta var det svårt att ha ordning på allt. Nytt material dök ständigt upp och problem uppstod med att fjärrlåna och få behålla de få exemplar av äldre böcker som jag behövde använda. Det mesta som skrivits om Beatrix Potter finns att köpa i nya upplagor via nätet men ”Dagboken” visade sig dock vara i förkortat skick, och jag har därför använt ett äldre exemplar från 1989.

Min biografiska berättelse om Beatrix Potters kaniner består av fakta hämtat från Beatrix Potters dagbok, samt brev och biografier. Det är ett subjektivt urval citat åtföljda och sammanbundna av mina egna kommentarer. Vissa viktiga aspekter sett ur ett fullständigt biografiskt perspektiv har helt utelämnats. Kronologin har inte kunnat genomföras konsekvent eftersom det tematiska innehållet har prioriterats och brev och dagboksanteckningar ibland har ett retrospektivt innehåll.

Jag hade hoppats få mer detaljerade upplysningar om Beatrix Potters dagliga liv tillsammans med kaninerna via dagboken, men där fanns inte så mycket. Därför var det positivt att jag som komplement hittade brev med en hel del detaljer, adresserade till både barn och vuxna. Jag är ändå inte helt nöjd eftersom det inte riktigt gick att få svar på hur djurens dagliga skötsel gick till. Den biografiska delen av uppsatsen innehåller dock all fakta om de levande kaninerna som jag kunnat finna.

Jag började mitt sökande efter kaniner i Beatrix Potters dagbok och de sammanställningar av brev som Judy Taylor gjort. På så sätt fann jag på egen hand många av de citat som jag senare hittade i hennes bok *That Naughty Rabbit*. De böcker Judy Taylor har skrivit är inga akademiska avhandlingar och har därför inga fotnoter. Ibland anger hon ett årtal till sina citat från dagboken men har inga sidhänvisningar. Detta försvårade mitt arbete. Det är min förhoppning, att jag genom att gå direkt till källan när det varit möjligt, kan gynna den som vill gå vidare i forskning om Beatrix Potter.

Diskussion och slutsatser

Beatrix Potter skulle troligtvis inte själv kunna tala om var gränserna för fantasi och verklighet fanns när det gällde hennes kaniner. I hennes kaninvärld får verkliga kaniner evigt liv genom böckerna och bokkaninerna ger namn till verkliga kaniner om vartannat. Kaniner i brevfantasier blir böcker och böcker får sin fortsättning i kaninbrev. Jag ska dock göra ett försök att reda ut det hela.

Jag frågade mig först av allt vilken roll de levande kaninerna spelade för tillblivelsen av kaninberättelserna och dess illustrationer, och det ska jag börja med att svara på:

Att husdjuret Peter fått ge namn åt protagonisten i den första kaninberättelsen är kanske inte så anmärkningsvärt. När brevet till Noel skrevs var Peter en ung kanin full av liv; han var en tamkanin och han fanns ständigt i Beatrix Potters närhet. Namnet Peter var naturligt att använda. I brevet fantiserade hon däremot om en vild liten Peter som bodde i skogen, och även om det kan vara den riktige Peter som stått modell till bilderna, så kan man knappast gå så långt att man påstår att de är en och samma individ.

Potters intresse att illustrera kaniner hade visat sig långt tidigare. Hon hade haft Benjamin som modell före Peter och behärskade kaninanatomin till fulländning. Dock är det omöjligt att se på bilder, skisser, porträtt eller bokillustrationer, där kaninerna inte bär kläder och avgöra vem av de verkliga kaninerna eller kaninpersonligheterna i böckerna som är avbildade/tolkade. Jag försökte få klarhet när det gällde några av de mest kända kaninporträtten, men eftersom Beatrix Potter inte hade daterat dessa bilder var det omöjligt. Utan särskilda kännetecken kan det helt enkelt vara viken kanin som helst som finns på en bild. Både Peter och Benjamin var i verkligheten belgiska tamkaniner.

Nästan alla kaninerna i kaninböckerna är bruna med vit svanstuss. Endast i *The Tale of Mr Tod* nämns förekomsten av två svarta kaniner, Ull-totts man, och ett av deras barn.

I *Nursery RhymeBook* finns ”The Little Black Rabbit” på bild och i *Pelle Kanins färger* har han en egen sida. En verklig svart kanin hade hon år 1924.

Något förvånad blev jag av att finna alla kaninerna som namnges i böckerna som verkliga kaniner. Förutom Peter och Benjamin som ju fanns från början blev sedan andra husdjurskaniner namngivna ur böckernas värld. Josephine var en liten vildkanin som efterträdde Peter. Senare hade hon kaniner som hette Mopsy, Old Benjamin och Cottontail (Ull-tott) samt Flopsy och den svarta kaninen.

Verkliga kaniner kan ha olika kynne, och man får förvisso en del information om både Benjamins och Peters sätt att bete sig i de biografiska texterna, men att dra några direkta paralleller till de fiktiva kaninernas beteenden tycks inte vara möjligt. Endast i ett par fall har

jag funnit händelser som kan ha sitt ursprung i verkligheten men då gäller det inte rätt kanin. Beatrix berättar i dagboken att Benjamin tagit ett skutt rakt ner i akvariet. I *Sagan om Pelle Kanin* hoppar Pelle ner i en vattenkanna full med vatten. Det är säkert inte särskilt vanligt att en kanin hoppar ner i vatten på detta vis, och just därför tror jag att det kan finnas en kopp-ling. Hon berättar också att Benjamin blivit intresserad av krusbär och står på två ben för att få tag i dem. I *Sagan om Pelle Kanin* finns en bild där de snälla små systrarna står på två ben och plockar björnbär.

Benjamin och Peter levde trygga liv som husdjur, men Beatrix Potter hade också studerat vilda kaniners beteenden. Skildringen av den jagade och räddade Pelle blir trovärdig bland annat genom att han rusade hit och dit i trädgården. Säkert har också många barnläsare sett detta beteende hos rädda små vildkaniner.

Svaret på frågan om vad de levande och fiktiva kaninerna har gemensamt är inte entydigt, men generellt vågar man ändå påstå att Beatrix Potters enorma erfarenhet av, och närkontakt med, både tama och vilda kaniner har en hel del att göra med det resultat som hennes böcker utgör.

Frågan om hur det var möjligt att rent praktiskt hålla kaniner som modeller inomhus i ett viktorianskt hushåll mitt i London är inte heller så lätt att besvara. Det finns inte så mycket skrivet om saken. Men genom att lägga ihop det som jag hittat och sedan försöka läsa lite mellan raderna kan man få en uppfattning om hur det kan ha gått till.

Kaninerna var förmodligen rumsrena som ofta innekaniner blir eftersom de gärna gör sina behov på ett ställe. Frisk luft fick de när Beatrix Potter tog dem på små promenader i hundkoppel. Pelle hade en utebur där han vanligtvis vistades på nätterna. När familjen flyttade till landet på somrarna fick djuren följa med. Det framgår ändå tydligt att föräldrarna i möjligaste mån hölls utanför den praktiska djurhållningen, och man får därför förmoda att tjänstefolk var inblandade i en del av sysslorna. Beatrix var säkert själv mycket aktiv i djurskötseln, för hon var aldrig rädd för att ta i det som var smutsigt eller obehagligt. Sjuka djur försökte hon bota eller avlivade själv.

I analysdelen har jag undersökt person- och miljöskildringen. Läst genom ikonotexten är Pelle och Benjamins karaktärer som bilderboksfigurer både runda och dynamiska. Vill man sedan lägga till det som framkommer av de små roliga breven som de själva står som avsändare, blir de om möjligt ännu rundare. Som ikon och varumärke utanför sina berättelser uppfattas Peter tyvärr snarare som platt och statisk – en gullig liten kaninpojke. Det är också den bild man får av honom när man ser honom i pek- och lekböckerna.

Jag har tidigare nämnt att de olika "nakna" kaninerna inte går att identifiera. Därför har kläderna en mycket viktig funktion: De bestämmer personerna. Pelle är och förblir kaninen i himmelsblå jacka.

Förutom detta har jag påpekat att kläderna visar personens status. Kaninerna är olika mycket påklädda. Fru Kanin och gamle herr Benjamin Kanin har många olika klädesplagg på sig, och en hel del av deras auktoritet och värdighet verkar vara förknippad med just detta faktum. Men kaninerna är också nakna på många bilder och bevarar då i högre grad sin djuridentitet.

När det gäller miljöskildringen så påpekade Beatrix Potter själv att bilderna skulle bli tråkiga om de bara var gröna och bruna. Med detta i bakhuvudet blir det tydligt att kläderna och en del rekvisita, tillför färg i illustrationerna.

Jag har berättat om den röda näsduken som har många olika funktioner, bland annat som klädesplagg, och att samla lök i. Att den är just röd och därmed komplementfärg till grönt, gör att den blir en extra färgklick som behövs i vissa bilder och ger balans till allt det gröna i naturen. Det faktum att den dyker upp i flera böcker gör att den blir intressant att studera.

Detaljrikedomen i Beatrix Potters illustrationer är mycket utmärkande och gör att man får veta exakt hur det ser ut där kaninerna befinner sig. Hon hade studerat de stora konstnärerna, och kopierat en del av dem, och i sitt arbete med de små böckerna skissade och målade hon verkliga miljöer som hon sedan använde som de var, eller bearbetade. Exakthet och trovärdighet i kombination med mjuk färgsättning och sinne för komposition är hennes signum.

Enligt min mening framgår det uppsatsen igenom hur Beatrix Potter arbetade för att få fram de mycket detaljerade illustrationerna i sina böcker. Hon hade ett säreget naturintresse och en envishet som fick henne att söka de rätta förebilderna och skildra dem på ett naturalistiskt sätt, och hon hade tid att träna upp sin skicklighet. Samtliga texter kan läsas utan bilder, men bilderna kan inte ensamma berätta en historia. Däremot kan varje bild ensam stå utan sin text. Man får då ett stort antal porträtt och visuella miljöskildringar. Miljöbeskrivningen blir genom ikonotextläsning sagoaktig och pastoral med många inslag av spänning. Bilderna har mycket att tillföra miljöbeskrivningen och gör att man uppfattar kaninernas liv som trovärdigt.

Även om Beatrix Potter var en duktig affärskvinna och på ett tidigt stadium själv bidrog till produkter utanför böckerna, skulle hon säkert inte ha godkänt en del av det som säljs i hennes och "Peter Rabbits" namn idag. Vad värre är, hon skulle med all säkerhet ha ogillat några av de sätt som hennes ursprungliga berättelser presenteras på. Jag har gett flera exempel på hur man har förändrat Beatrix Potters berättelser genom nya format och ny layout. Den nyaste och nu aktuella *Stora sagoboken om Pelle Kanin* har visserligen fint restaurerade bilder på bra papperskvalité med god färgåtergivning, men magin med den lilla solitära minia-

tyrtavlan, kopplad till just sin lilla bit text, är borta. För Beatrix Potter var det lilla formatet med en bild på varje uppslag, en förutsättning för att berättelsens poetiska och estetiska kvalitéer skulle komma till sin rätt.

Möjligen skulle Beatrix Potter vara mer benägen att gilla den pop-up version som finns av *Sagan om Pelle Kanin* just för lekfullheten och överraskningarna, även om jag tycker att den är i rörigaste laget. Det som är positivt med denna ”lekbok” är att Beatrix Potters bilder, i sin fulla detaljrikedom, också är otroligt vackra att se uppförstorade och det får man göra i detta fall.

Kanske skulle förlaget Frederick Warne en gång i tiden kunnat övertala Beatrix Potter att göra några böcker i stil med de pek- och lekböcker jag presenterat. Hon var själv mycket aktiv när det gällde att ge sina bokkaraktärer ett liv även utanför de ursprungliga böckerna. Leksaksdjur, spel, målarböcker och utviksböcker gjordes tidigt med hennes egen medverkan.

Alla nya post mortem - produkter får ändå, även om de håller en förhållandevis god kvalitet, på det hela taget betraktas som underlägsna de ursprungliga böckerna. Jag beklagar att man från förlagets sida inte satsar på en ny svensk utgivning av originalböckerna. Men trots allt finns *The Tale of Peter Rabbit* fortfarande på marknaden efter mer än hundra år.

Mångfaldigandet av Beatrix Potters bilder i olika sammanhang är ett faktum. En del av hemligheten med just bildernas odödlighet anser jag beror på att så gott som varje bild för sig framstår som en komplett tavla. Själva persongalleriet med Pelle i spetsen bidrar också genom att de är söta, naturliga djur men också har en egen charm och personlig karaktär. Kommersiella krafter har gjort sitt under årens lopp, men ursprunget är trots allt Beatrix Potters välskrivna berättelser och äktheten i hennes bilder. Hon låg rätt i tiden då hon gjorde sina böcker, och nu har hon en ointaglig ställning som en av våra stora klassiska bilderboksskapare.

Mitt arbete ”Beatrix Potters kaniner – verklighet och fantasi” kan sammanfattas så här: De verkliga kaniner, både vilda och tama, som fanns med Beatrix Potter nästan från vaggan till graven var modeller till, och gav näring åt, hennes kaninfantasier. Sagokaninerna lever fortfarande sitt eget litterära och produktinriktade liv, dock numera i händerna på andra än sin skapare.

Källor

- Björk, Christina och Eriksson, Inga-Karin *Sagan om Alice I verkligheten* 1993 Rabén & Sjögren
- Carroll Moor, Anne *The Art of Beatrix Potter* Frederick Warne & Co Ltd London Fourth edition 1966
- Denyer, Susan *At home with Beatrix Potter the creator of Peter Rabbit* Paperback edition Harry N. Abrams Incorporated. New York 2004 Orginalet publicerades av Frances Lincon Limited London 2000
- Hunt, Peter *Children's Literature an Illustrated History* edited by Oxford university press, Oxford 1995
- Jay, Eileen, Noble, Mary och Stevensen Hobbs, Anne *A Victorian Naturalist Beatrix Potter's Drawings from theArmitt Collection* Frederick Warne, Penguin Group London 2002 Första upplagan 1992
- Kutzer, M. Daphne *Beatrix Potter, Writing in Code* Routledge New York 2003
- Kåreland, Lena *Möte med barnlitteraturen* Natur och Kultur 2001 reviderad och aktualiserad upplaga upplaga (orginalupplaga 1994)
- Tingsten, Herbert *Viktoria och viktorianerna* Bokförlaget Aldus/Bonniers Stockholm 1965
- Lane, Margaret *The Tale of Beatrix Potter* Frederick Warne & Co Ltd London 1946
- Lane, Margaret *The Tale of Beatrix Potter* Reviderad1968
- Lane, Margaret *The Magic Years of Beatrix Potter* Frederick Warne & Co Ltd London 1978
- Linder, Leslie *A History of the writings of Beatrix Potter, including unpublished work* Frederick Warne & Co Ltd London 1971
- Lester, Julius och Pinkney, Jerry *Sagor om Bror Kanin* Rabén och Sjögren Stockholm 1987 Orginalets titel: *The Tales of Uncle Remus, The adventures of Brer Rabbit*
- Mac Donald, Ruth K. *Beatrix Potter* Twayne Publishers Boston 1986
- Nikolajeva, Maria *Bilderbokens pusselbitar* Studentlitteratur Lund 2000
- Stevenson Hobbs; Anne *Beatrix Potter's ART Paintings and drawings selected and introduced by Fredrick Warne*, Penguin Group London 1989
- Potter, Beatrix *Journal of Beatrix Potter 1881- 1897* Transcribed from her cod writings by Leslie Linder Fredrick Warne, Penguin group London 1989
- Rhedin, Ulla *Bilderboken- på väg mot en teori* Alfabetas Skrifter utgivna av Svenska barn boksintitutet 45, andra reviderade upplagan 2001 första upplagan utgiven 1992
- Rhedin, Ulla *Bilderbokens hemligheter* Alfabetas Anamma 2004
- Tylor, Judy *Beatrix Potter Artist Storyteller and Countrywoman* Frederick Warne Penguin Books Ltd, London 1987
- Taylor, Judy, *Beatrix Potter 1866-1943 The Artist and her World* Frederick Warne with the National Trust, Penguin Group London 1987
- Taylor, Judy *Beatrix Potter's Letters: a selection* Fredrick Warne, Penguin Group London 1989
- Taylor, Judy *Letters to Children from Beatrix Potter* Frederick Warne, Penguin Group London 2002 First published 1992
- Taylor, Judy *That naughty rabbit Beatrix Potter and Peter Rabbit* Frederick Warne Penguin Books Ltd. Harmondsworth 1987
- Taylor, Judy 'So I shall tell you a story...' Frederick Warne Penguin Group London 1993
- Whalley, Joyce Irene "The young artist and early influences" *Beatrix Potter 1866-1943The Artist and her World* Frederick Warne with the National Trust, Penguin Group London 1987

Skönlitteratur

- Barndomslandet dell Tripp. trapp, trull*, Red. Eva von Zweigbergk Albert Bonniers förlag AB Stockholm nyutgåva 1973 originalutgåva 1963 med undertitel *De första stegen*, Beatrix Potter "Sagan om Pelle Kanin" s.148-153
- Potter, Beatrix *Stora Sagoboken om Pelle Kanin*, Auktoriserad originalutgåva, Bonnier Carlsen, Stockholm 2003 Originaltitel: *The complete Adventures of Peter Rabbit*
- Potter, Beatrix *The Complete Adventures of Peter Rabbit* Fredrick Warne London, 1982.
- Potter, Beatrix "Sagan om Pelle Kanin" *Barndomslandet dell tripp trapp trull* Red. Eva von Zweigbergk Albert Bonniers förlag AB Stockholm nyutgåva 1973 originalutgåva 1963 med undertitel *De första stegen*
- Potter, Beatrix *Sagan om Pelle Kanin* Bonnier Carlsen Bokförlag, Stockholm 2004 svensk text av Birgitta Hammar
- Potter, Beatrix *Sagan om Pelle Kanin* Bonniers Förlag Stockholm 1972 svensk text av Birgitta Hammar
- Potter, Beatrix *Sagan om Benjamin Kanin* Bonniers Förlag Stockholm 1972 svensk text av Britt G. Hallqvist
- Potter, Beatrix *Sagan om Flopsys ungar* Bonnier Carlsen Stockholm 1994 svensk text av Britt G. Hallqvist
- Potter, Beatrix *Beatrix Potter's Nursery rhyme book* Frederick Warne Penguin Books Ltd Middlesex 1984
- Potter, Beatrix *The Tale of Ginger and Pickles* Frederick Warne & Co Penguin Group London 2002, first published 1909
- Potter, Beatrix *The Tale of Mr Tod* Frederick Warne & Co Ltd London,
- Potter, Beatrix *The story of A Fierce Bad Rabbit* Frederick Warne Penguin Group Penguin books Ltd London 2002 This edition with reset text and new reproductions. First published by Frederick Warne 1906
- Potter, Beatrix *The Tailor of Gloucester* Penguin Group Penguin Books Ltd London 2002 First published by Frederick Warne 1903

Pek- och lekböcker

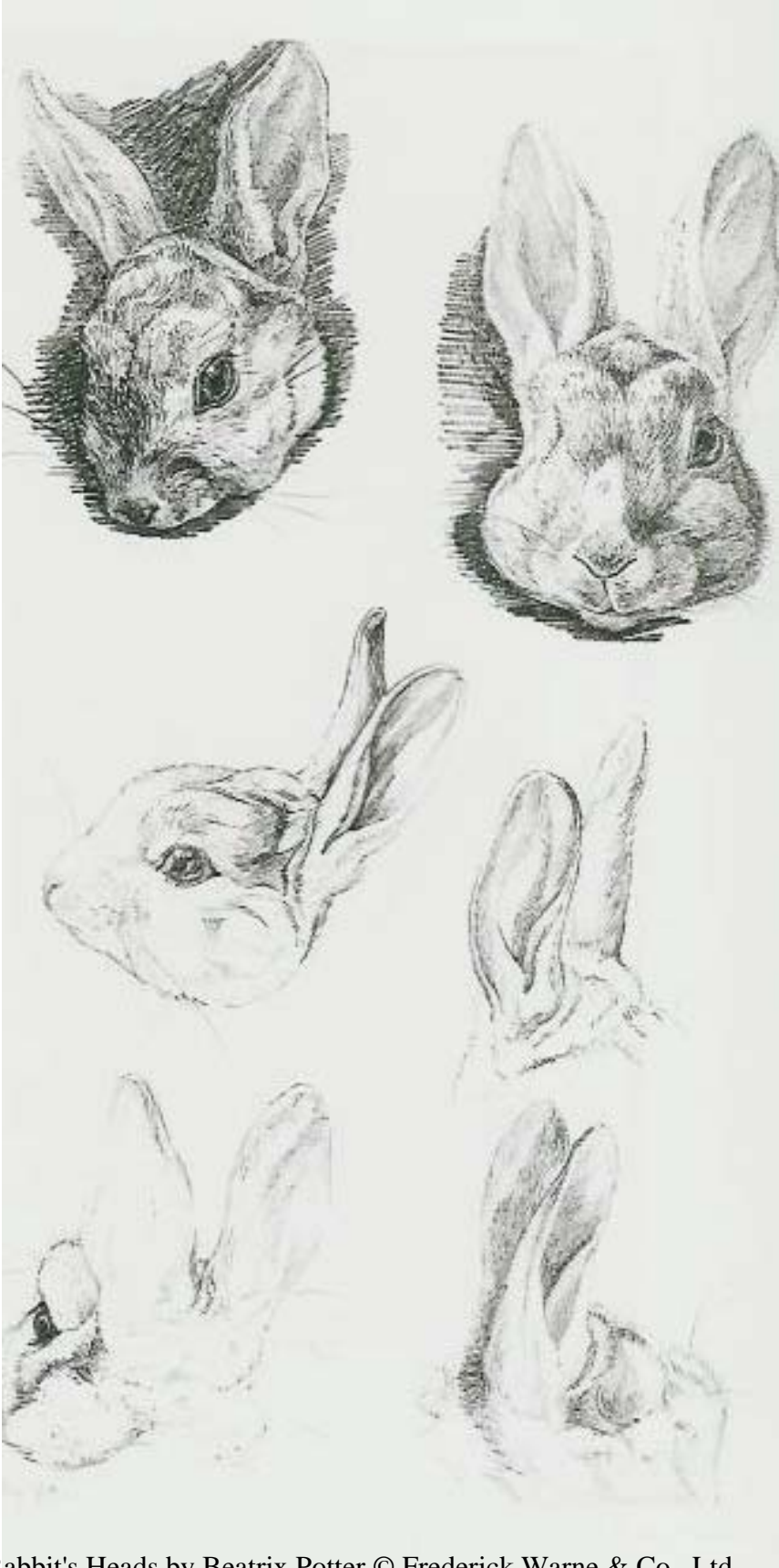
- Potter, Beatrix *Hemma hos Pelle Kanin- En karusellbok* sagorna om Pelle Kanin, Moses Metare och Tom Titten Bonnier Carlsen Stockholm 2004 originalets titel: *The world of Peter Rabbit*
- Potter, Beatrix *Sagan om Pelle Kanin – Ett pop-up äventyr* BonnierCarlsen Bokförlag Stockholm 2005 svensk text av Birgitta Hammar originalets titel: *The tale of Peter Rabbit- a Pop up Adventure*
- Potter, Beatrix *Pelle Kanin Läs, Titta, Känn* Bonnier Carlsen Stockholm 1999 originalets titel *Peter Rabbit's Tuch and Feel Book* Illustrationer Alex Vining, Svensk text Catharina Andersson
- Pelle Kanin gömmer sig* baserad på böckerna om "Peter Rabbit" av Beatrix Potter, Förlaget Rebus AB Helsingborg 2005
- Pelle kanins färger* baserad på böckerna om "Peter Rabbit" av Beatrix Potter Förlaget Rebus AB Helsingborg 2003

Övriga källor

- The Beatrix Potter Society Newsletter No.104, April 2007
- Mejl från Judy Taylor maj 2007
- Mejl från Emma Laws juni 2007
- <http://www.ortakales.com/illustrators/>

Bilagor

Bilaga 1

Sketches of Rabbit's Heads by Beatrix Potter © Frederick Warne & Co., Ltd
Reproduced by permission of Frederick Warne & Co.

Bilaga 2

The Rabbit's Dream by Beatrix Potter © Frederick Warne & Co., Ltd, 1955.
Reproduced by permission of Frederick Warne & Co.

Bilaga 3

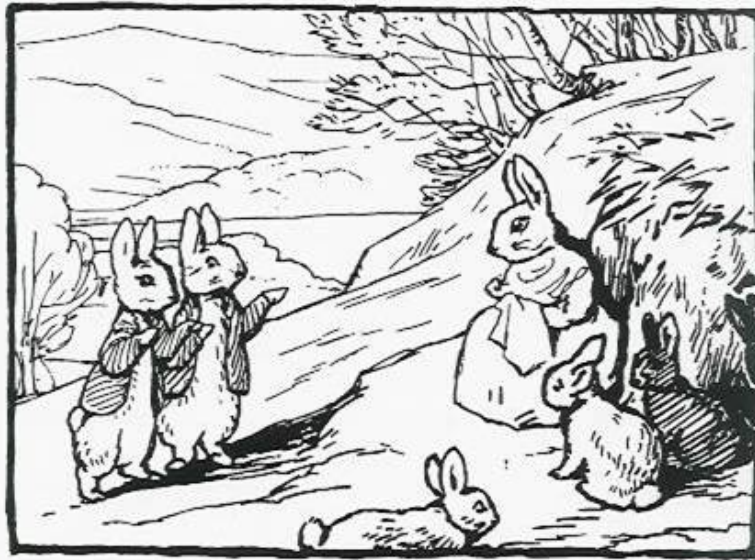

Illustration from *The Tale of Mr Tod* by Beatrix Potter © Frederick Warne & Co., Ltd, 1912, 2002. Reproduced by permission of Frederick Warne & Co.

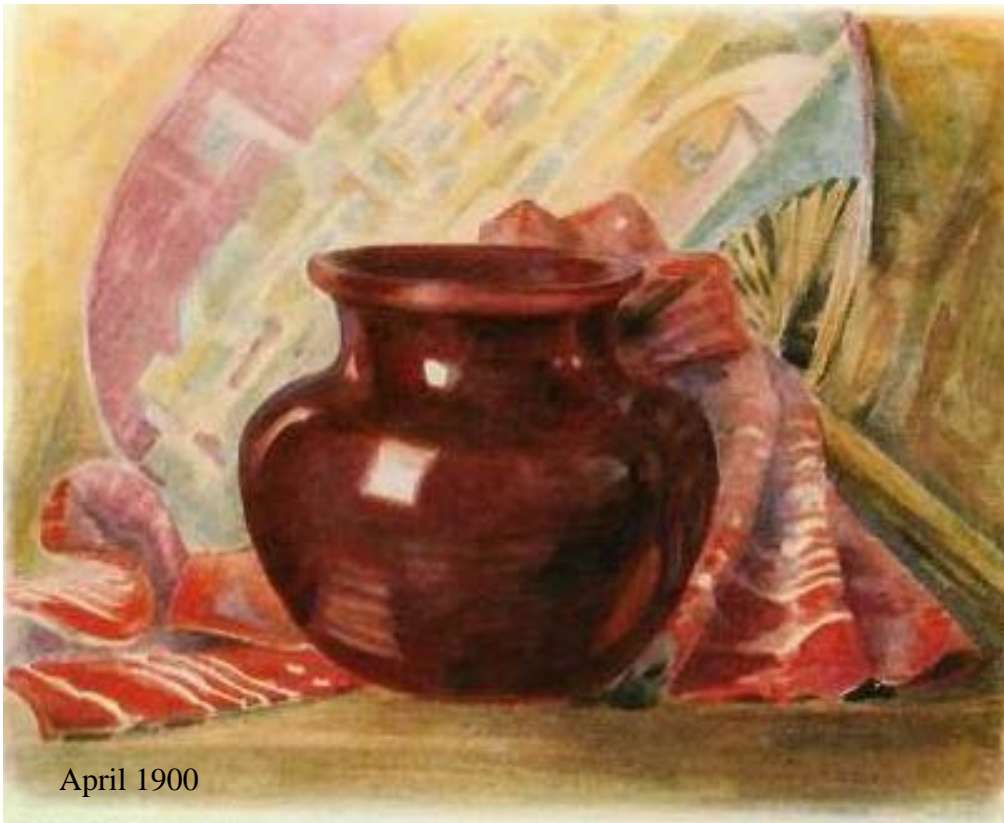

"Mouse in the nest" by Beatrix Potter © Frederick Warne & Co., Ltd
Reproduced by permission of Frederick Warne & Co.

Bilaga 4

Illustration from *The Tale of Benjamin Bunny* by Beatrix Potter © Frederick Warne & Co., Ltd, 1904, 2002. Reproduced by permission of Frederick Warne & Co.

April 1900

A Study in reds by Beatrix Potter © Frederick Warne & Co., Ltd, 1955. Reproduced by permission of Frederick Warne & Co.